

МАУП

Збірник наукових праць

Випуск 10

УКРАЇНСЬКА МОВА І НАЦІЯ

Хмельницький, 2018

ХМЕЛЬНИЦЬКИЙ ІНСТИТУТ
імені Блаженнішого Володимира,
Митрополита Київського і всієї України
Приватного акціонерного товариства “Вищий навчальний заклад
“Міжрегіональна Академія управління персоналом”

ЗБІРНИК НАУКОВИХ ПРАЦЬ

УКРАЇНСЬКА МОВА І НАЦІЯ

Випуск 10

Хмельницький - 2018

3 41 Українська мова і нація : зб. наук. пр. / гол. ред. Л. Г. Білий. – Хмельницький : Вид-во Хмельниц. ін-ту МАУП, 2018. – Вип. 10. – 96 с.

У збірнику наукових праць «Українська мова і нація» вміщено тези, статті науковців, в яких розкрито широке коло мовних проблем: цивілізаційно-культурний розвиток України в контексті сучасних глобалізаційних процесів; українська мова в сучасному інформаційному просторі; нормативно-правові документи щодо мовної політики в Україні на сучасному етапі; державна мовна політика в галузі освіти України; мовне середовище учнівської та студентської молоді: виклики сучасності та ін.

Адресовано широкому колу читачів, причетних до вивчення сучасної мовної ситуації в Україні: учням, студентам, аспірантам, викладачам, науковцям.

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ:

Білий Л. Г., кандидат педагогічних наук, доцент, директор Хмельницького інституту МАУП (головний редактор); **Парандій В. О.**, кандидат історичних наук, доцент, директор Хмельницького економіко-правового коледжу МАУП; **Блажевич О.І.**, викладач-методист української мови та літератури; **Блажевич Ю.І.**, кандидат історичних наук, доцент; **Діденко З.О.**, голова Хмельницького міського Товариства української мови імені Тараса Шевченка «Просвіта»; **Дубініна К.А.**, кандидат філологічних наук; **Кабачинська С.І.**, заслужений журналіст України; **Калинюк Н.В.**, кандидат філологічних наук; **Костенко Д.В.**, вчитель іноземної мови, доктор філософії в галузі державного управління; **Кульбовський М.М.**, письменник, журналіст, лауреат обласної літературної премії імені Т. Шевченка; **Матвіюк К.І.**, голова Ради козацьких старійшин Хмельниччини, дисидент; **Мельник Р.М.**, кандидат філологічних наук, доцент; **Никитюк С.І.**, філолог; **Рожко І.Я.**, режисер, заслужений діяч мистецтв України, член Національної спілки театральних діячів України, лауреат премії ім. Т. Г. Шевченка; **Савчук Л.О.**, кандидат педагогічних наук, доцент; **Трембіцький А.М.**, кандидат історичних наук, старший науковий співробітник; **Олійник В. В.**, кандидат педагогічних наук, доцент (відповідальна за випуск).

РЕЦЕНЗЕНТИ:

Рева Л. Г., кандидат філологічних наук, член-кореспондент Академії наук вищої освіти України, член Національної Спілки краєзнавців України.

Петрушенко О. О., кандидат філологічних наук, доцент.

Рекомендовано до друку рішенням Вченої ради
Хмельницького інституту Міжрегіональної академії управління персоналом
(протокол № 2 від 26 лютого 2018 р.)

© Хмельницький інститут Міжрегіональної Академії управління персоналом, 2018

ЗМІСТ

Білий Л. Г.

УКРАЇНСЬКА МОВА ЯК НАЙВАЖЛИВІША ОЗНАКА БУТТЯ УКРАЇНСЬКОЇ НАЦІЇ.....	6
--	---

Блажевич Ю. І., Блажевич О. І.

ПОЗИЦІЯ ПОДІЛЬСЬКОГО ПРАВОСЛАВНОГО ДУХОВЕНСТВА ЩОДО ПИТАННЯ МОВИ РЕЛІГІЙНИХ ВІДПРАВ НАПЕРЕДОДНІ І НА ПЕРШОМУ ЕТАПІ УКРАЇНСЬКОЇ РЕВОЛЮЦІЇ 1917–1921 РОКІВ.....	9
--	---

Калинюк Н. В.

ТИПОЛОГІЯ ХУДОЖНІХ ОБРАЗІВ У КОНТЕКСТІ СУЧАСНИХ ЛІНГВОСТИЛІСТИЧНИХ МЕТОДИК ДОСЛІДЖЕННЯ ПОЕТИЧНОГО ТЕКСТУ.....	17
---	----

Kostenko D. V., Kostenko I. M., Diachenko I. O.

POLYCULTURAL COMPETENCE AS A SOCIO-PEDAGOGICAL PHENOMENON.....	24
---	----

Kryshchuk I. V.

LEARNING NEW LANGUAGE LIKE THE WAY TO DISCOVER NEW CULTURE.....	29
--	----

Кульбовський М. М.

«ПОЛИНУ, ПОБАЧУ СВОЮ УКРАЇНУ...».....	31
---------------------------------------	----

Матвіюк К. І.

РОСІЙСЬКА МОВА ЯК ЗНАРЯДДЯ АГРЕСІЇ.....	33
---	----

Никитюк С. І.

МОВНІ ЗАСОБИ У ТВОРЧОСТІ Т. Г. ШЕВЧЕНКА.....	38
--	----

Олійник В. В.

ПЕДАГОГІЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ П. КУЛІША.....	42
---------------------------------------	----

Парандій В. О. РІДНА МОВА ЯК ВАЖЛИВИЙ ФАКТОР КОНСОЛІДАЦІЇ УКРАЇНСЬКОЇ НАЦІЇ.....	45
Петрушенко О. О. ЛЕКСИКО-СЕМАНТИЧНА ПОЛЬОВА КОНЦЕПТОСФЕРА ЧАС У СУЧАСНІЙ ЛІНГВОСТИЛІСТИЧНІЙ ПАРАДИГМІ.....	47
Савчук Л. О. ВПЛИВ КОМП'ЮТЕРНИХ ТЕХНОЛОГІЙ НА ФОРМУВАННЯ ТА РОЗВИТОК ОСОБИСТОСТІ: ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІ АСПЕКТИ.....	54
Сис Ю. В., Томчишина Т. П. УКРАЇНСЬКІ СУЧАСНІ ІСТОРИЧНІ ФІЛЬМИ ЯК ЗАСІБ ВПЛИВУ НА ФОРМУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ.....	57
Трембіцький А. М. ДО СПРАВИ УДЕРЖАВЛЕННЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ.....	69
Олійник В. В., Данчук К. О. ОРГАНІЗАЦІЯ ТА ПРОВЕДЕННЯ ШЕВЧЕНКІВСЬКОГО СВЯТА В ХМЕЛЬНИЦЬКОМУ ІНСТИТУТІ МАУП.....	80
ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ.....	94

ПЕРЕДМОВА

*«... І доки бринітиме Рідная Мова
У творчім розвої та в силі,
Ростиме нам доля, трава мов шовкова,
Мов наші пісні орлокрилі!»
(І. Огієнко)*

З мови починається сама держава. У мові – важлива суть існування держави, її сила і могутність.

У системі державних пріоритетів мовна політика посідає чільне місце, оскільки її стратегічним завданням, поряд з гарантуванням мовних прав людини, є утвердження суспільної злагоди і політичної стабільності, забезпечення єдності держави і зміцнення української державності.

Мова – явище суспільне. Для кожного народу рідна мова найдорожча. Творячи свою духовну культуру, він великою мірою самовиражається в мові. Рідна мова допомагає відчувати місце своєї культури в загальнолюдській світовій культурі.

У народі побутує вислів: «Рідна мова – це характер народу». В ній відбито його національні звичаї, побут нахили. Мова – це ще й історія народу. Від найдавніших часів наші предки залишили в мові свої глибокі сліди. У мові відбивається і пам'ять народу, бо майбутнє виростає з минулого. Нам – українцям – потрібно плекати кожне слово рідної мови, передане нам у спадок від наших пращурів. Потрібно вивчати, розвивати, берегти свою мову, бо без неї народ перестає бути самостійним, незалежним і багатим.

Отже, ми повинні відроджувати рідну мову з розумом, повагою, відроджувати українську культуру, не поспіхом та законами, а серцем і бажанням людей.

Вашій увазі пропонуються наукові статті сучасних українських науковців, зокрема істориків, філологів, культурологів, юристів, психологів та ін., в яких розкриваються різні погляди на актуальні мовні проблеми.

Висловлюємо щиру вдячність усім небайдужим українцям, яких турбує доля сучасної української мови, і які прагнуть долучитися до її розвитку і сприяти її поширенню та процвітанню.

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ

Л. Г. Білий,
*директор Хмельницького інституту МАУП,
кандидат педагогічних наук, доцент*

УКРАЇНЬКА МОВА ЯК НАЙВАЖЛИВІША ОЗНАКА БУТТЯ УКРАЇНСЬКОЇ НАЦІЇ

*«Нації вмирають не від інфаркту.
Спочатку їм відбирає мову...»
(Л. Костенко)*

Нині у ході євроінтеграційних процесів проблема мови є актуальною для української нації. Від особливостей функціонування української мови в нашому соціокультурному просторі, домінування національної самосвідомості як основи національної ідентичності визначатимуться й особливості просування нашого народу в напрямі постіндустріального й інформаційного розвитку [4].

Трансформації в усіх сферах суспільного буття, зокрема в політиці й економіці, нині постають головною передумовою очікуваних зрушень у мовній сфері.

Одним із яскравих складників культури народу є його мова. Саме вона є визначальною характеристикою суспільства, тому ставлення до мови має бути досить серйозним.

Мова об'єднує всі ланки суспільства в єдине ціле, визначає характер і долю народу. Вона дається одвіку й довіку, це – спадкоємність не лише в межах роду, а й цілого народу. Мова запобігає втраті національної ідентифікації, постає формою самовираження народу.

Зазначимо, що мовна політика як одна із складових частин державної має бути спрямована на забезпечення оптимального функціонування української мови в усіх сферах життя українського суспільства, їх подальшого розвитку та взаємодії. Вона створюється і розвивається суспільством і без мови не було б суспільства.

Українська мова є ключовим фактором національного державотворення, провідним чинником консолідації України.

Зауважимо, що для кожної людини її рідна мова – найкраща, бо саме за її допомогою вона вчилася пізнавати навколишній світ, вона супроводжує усі найдорожчі спогади, усі найважливіші події в житті. Недарма найскладніше в чужій країні пристосуватися до іноземної мови, і в будь-якому разі людина сумує за рідним словом.

Вивчаючи рідну мову, людина одночасно засвоює поняття, якими користується її інтелект. Як член спільноти вона формує своє інтелектуальне бачення світу не на основі самостійного опрацювання своїх переживань, а в рамках закріпленого в поняттях мови досвіду її мовних предків.

Підкреслимо, що мова зосереджує в собі ті смисли і значення, які віднаходить і стверджує у світі людина. Феномен мови активно впливає на неї змістом і своєю внутрішньою спрямованістю.

Мова для кожного народу стає ніби другою природою, що оточує його, живе з ним всюди і завжди. Без неї, як і без сонця, повітря, рослин, людина не може існувати. Як великим нещастям обертається нищення природи, так і боляче б'є по народові зречення рідної мови чи навіть неповага до неї, що є рівноцінним неповазі до батька й матері.

Досвід людства упродовж тисячоліть переконливо доводить, що занепад мови – це зникнення нації. Якщо ж мова стає необхідною і вживається насамперед національною елітою – сильною і високорозвиненою стає нація і держава.

Українська мова, яку визнає за рідну переважна більшість населення України, має стати повноцінним засобом українського світотворення, знаряддям консолідації української етнічної нації (українців України і світу) та української політичної нації (громадян України), визначальною етнічною основою якої є українська етнічна нація [5].

Українська мова – національне надбання українського суспільства, вона повинна охоронятися та підтримуватися державою.

Українська мова, виконуючи інтеграційну функцію, є важливим чинником зміцнення державності, забезпечення культурного та економічного розвитку нашої країни.

Українська мова – не лише засіб спілкування, а й скарбниця духовного і культурного спадку українського народу. У витворених протягом віків різноманітних формах буття української мови (старовинні усні перекази і літописи, народні пісні і думи, казки і міфи, поетичні і прозові твори тощо) зберігаються історична пам'ять і досвід нації, глибинні витoki її світоглядних і моральних цінностей, віддзеркалюються національні традиції і узвичаєння, звичаї і навички, тобто ознаки, що притаманні саме цій спільноті і тому є унікальними цеглинами будівлі національної ідентичності.

Саме мовна культура є надійною опорою у вираженні незалежності думки, розвиненості людських почуттів, у вихованості

діяльного, справжнього патріотизму. Культура мови передбачає вироблення етичних норм міжнаціонального спілкування, які характеризують загальну культуру нашого сучасника.

Отже, українська нація і держава мають забезпечувати відродження і захист української мови, якісну розбудову українського мовного простору.

Шануймо українську мову, бо з нею – наше майбутнє і майбутнє держави.

Список використаних джерел та літератури:

1. Гриценко П. Українська мова сьогодні: політика, практика, сенси [Електронний ресурс] / П. Гриценко. – Режим доступу: <http://veche.kiev.ua/journal/4299>. – Назва з титул. екрану.

2. Мова і нація // Дзеркало тижня. – 2004. – № 45 (520). – 6–12 листоп.

3. Мова і нація / А. Пашук // Соціогуманітарні проблеми людини. – 2010. – № 5. – С. 92-107.

4. Петькун С. Феномен мови як інтегратор соціокультурного простору в умовах глобалізації / С. Петькун // Українознавство. – 2013. – № 3-4. – С. 56-59.

5. Радевич-Винницький Я. Рідна мова у ситуації двомовності (Українські ралії) [Електронний ресурс] / Я. Радевич-Винницький. – Режим доступу: <http://archive.nndiuv.org.ua/fulltext.html?id=1044>. – Назва з титул. екрану.

Ю. І. Блажевич,
кандидат історичних наук, доцент
О. І. Блажевич,
старший викладач кафедри
української мови та літератури ХГПА
(м. Хмельницький)

ПОЗИЦІЯ ПОДІЛЬСЬКОГО ПРАВОСЛАВНОГО ДУХОВЕНСТВА ЩОДО ПИТАННЯ МОВИ РЕЛІГІЙНИХ ВІДПРАВ НАПЕРЕДОДНІ І НА ПЕРШОМУ ЕТАПІ УКРАЇНСЬКОЇ РЕВОЛЮЦІЇ 1917-1921 РОКІВ

У статті на основі аналізу опублікованих та архівних документів, наукових праць, публікацій місцевих періодичних видань висвітлено актуальну проблему щодо мовної політики в церковно-релігійному житті подільського православного духовенства в період революційних трансформацій в українському суспільстві напередодні і на першому етапі Української революції 1917-1921 років.

Ключові слова: *Поділля, Українська революція, подільське православне духовенство, мова релігійних відправ, єпархіальні з'їзди духовенства, з'їзди священників, українізація.*

Актуальність проблеми та стан її вивчення. Згідно з Указом Президента України про відзначення 100-річчя Української революції 1917–1921 років у державі, зокрема й на Хмельниччині, розпочалась активна діяльність щодо досконального вивчення і аналізу подій столітньої давності, використання прогресивних форм і методів роботи тогочасних суспільних інституцій щодо реформування, революційних змін та трансформацій в усіх сферах життя, зокрема й в духовно-релігійній практиці.

Необхідно відзначити, що політика щодо церкви та її становища в зазначений період, на наш погляд, вже отримала певну історіографічну оцінку з боку вітчизняних та зарубіжних дослідників, краєзнавців, архівістів та журналістів. Перші публікації щодо зазначеної проблеми вийшли з-під пера церковних та світських істориків Василя Біднова, Олександра Лотоцького, Івана Огієнка, Василя Зінківського, Дмитра Дорошенка, Богдана Боцюрківа, Івана Павловського та інших.

Церковна історіографія на тому етапі пов'язана з іменами Василя Липківського, Митрофана Явдася, Івана

Власовського, Іллі Борщака та низки інших діячів церкви. В радянський період це питання так чи інакше висвітлювалось в працях О. Введенського, В. Титлинова, Б. Кандидова, І. Сухоплюєва, В. Ципіна, О. Ігнатуші, А. Колодного, О. Сагана багатьох інших. В роки незалежності до вивчення цієї проблеми долучилися вчені, дослідники, архівісти та краєзнавці Подільського краю О. Завальнюк, А. Зінченко, А. Лисий, С. Жилук, В. Адамський, А. Опря, В. Смолінський, А. Філінюк, С. Причишин-Кліновський, А. Трембіцький, В. Галатир, автор цієї статті та інші.

Виклад основного матеріалу. Питання мови релігійних відправ сягає своїми коріннями в сиву давнину. На жаль, як і в минулому, так і нині ці питання завжди були гострими та болючими, породжували численні суперечки, зокрема й агресивну ворожнечу та ненависть, а в 2014 році в Україні це стало однією з багатьох причин, що привело до неоголошеної війни на Донбасі. Тому, наприклад, нам прийшла пора згадати, що про необхідність говорити і молитися рідною мовою ще на зорі християнства сказав апостол Павло: «Бо коли я молюся чужою мовою, то молитися дух мій, а мій розум без плоду!» (1, Кор. 14, 14); «Але в церкві волю п'ять слів зрозумілих сказати, щоб і інших навчити, аніж десять тисяч слів чужою мовою!» (1, Кор. 14, 19). Варто також наголосити, що ще в III-II ст. н. е. був здійснений переклад Старого Завіту з давньоєврейської на грецьку мову. Адже сам факт цього перекладу засвідчує неправомірність сакралізації якоїсь однієї мови, а поява на рубежі IV-V ст. н. е. перекладу Святого Письма латинською мовою і перехід до вживання її в літургійній практиці ще раз підтвердило рівність мов. Із заснуванням в 381 р. Вірменської церкви мовою релігійних відправ стала вірменська, а з проголошенням в 601 р. автокефалії Грузинської церкви вони стали грузиномовними. Іван Золотоустий якось сказав, що скифи, фракійці, сармати, маври, індійці й інші, що живуть на кінці світу, філософствують, переклавши кожний мовою своєю Слово Боже. До речі, в IX ст. видатні слов'янські просвітителі Кирило і Мефодій створили церковнослов'янську мову, яка стала богослужбовою мовою для болгар, українців, росіян, білорусів, сербів [1, с. 33-34].

Необхідно також зазначити, що після того, як Правобережна Україна, зокрема й Поділля, в кінці XVIII ст. були інкорпоровані до складу Російської імперії після трьох поділів Речі Посполитої, тут розпочався процес агресивної русифікації всіх сторін суспільно-політичного та соціально-економічного життя

українців, особливо духовно-релігійної сфери. Самобутність українського православ'я, зокрема мовної відправи богослужінь, піснеспівів, архітектури, соборності тощо, була фактично знищена. Одним із перших православних священиків, який підкреслював цінність звернення до віруючих їх рідною мовою, був подільський священнослужитель Василь Гречулевич, який, закінчивши Подільську духовну семінарію, 1820 року був висвячений у священники і 50 років свого життя обіймав парафію в с. Ганнополі, що в 30 кілометрах від Тульчина на Вінниччині. Він єдиний із духівників нашого краю, який всупереч розпорядженням царського уряду та єпархіального начальства, протягом усього свого життя він вів проповіді тільки українською мовою. Це пояснюється тим, що протягом багатьох років він був захисником інтересів простого люду, виступаючи на судах і складаючи скарги до вищих інстанцій. Його авторитет настільки був високим, що власті не наважувались відкрито виступити проти нього [2, арк. 17].

У 1849 р. він видав книжку проповідей, яку потім декілька разів перевидавав Пантелеймон Куліш (1875, 1860 роки), що дало змогу поширити її по всій Україні і зробити настільною книгою для багатьох православних священиків. В передмові до цієї книги, де було вміщено 59 текстів, Василь Гречулевич пророчо написав: «Істина незаперечна, що для успіху проповіді чи не понад усе важливіше й доконечніше... говорити народів мовою цілком зрозумілою, близькою, до серця рідною... Але, на жаль, досі ще, наскільки мені відомо, ніде майже не видно спроб проповіді малоросійською мовою. Наші служителі Слова Божого, одержуючи освіту в семінаріях та академіях і звикаючи в них до російської мови, потім не можуть або не хочуть відвикнути від завченого способу вираження; і ось декотрі з них проповідують народів Слово Боже мовою для нього якщо не зовсім незрозумілою, то принаймні малозрозумілою, наче б нехтуючи рідну мову пастви, мову, що нею говорять мільйони православних» [3, арк. 17-18].

Естафету Василя Гречулевича підхопили П. Гліщинський, син священика, викладач і бібліотекар Подільської духовної семінарії, священики і викладачі цієї семінарії Михайло Орловський, Митрофан Сіماشкевич, Євфимій Сіцінський, Микола Яворовський, Олександр Прусевич, П. Морачевський та багато інших.

Революційні події початку ХХ ст., які сколихнули всю Російську імперію, зокрема й Україні та Поділля, вилинули на українізацію духовно-релігійного життя краю. У вересні 1906 р. у

Кам'янці-Подільському відбувся єпархіальний церковний з'їзд, який ухвалив домагатися перед владою запровадження української мови в семінарії та інших школах духовного відомства. Зрозуміло, що це було підтримано й правлячим єпископом Парфенієм. Синод був змушений, враховуючи революційну ситуацію, задовольнити вимоги подільського духовництва щодо запровадження української мови навчання в школах та українознавства в церковно-учительських школах і семінарії. На долю подолян випала місія видання перекладу українською мовою Євангелія. Основним при підготовці друку був текст П. Морачевського, хоча використовувався також переклад П. Куліша і М. Лободовського. Редактором перекладу Синод призначив у 1905 р. єпископа Парфенія. Він організував спеціальну перекладницьку комісію. Тут працювали Є. Сіцінський, К. Стиранкевич, А. Неселовський, Н. Бичківський, С. Іваницький та інші. Робота була копіткою, приходилось весь час звіряти тексти із Синодом та друкарнею в Москві, однак у лютому 1906 р. «Євангеліє від Матвія» вийшло з друку. На великодній службі 2 квітня 1906 р. у м. Кам'янці й у багатьох парафіях вперше в Україні залунало: «Споконвіку було Слово, і Слово було у Бога, і Слово було Бог» [1, с. 35-36].

Пізніше було надруковано українською мовою «Євангеліє від Іоана». Окремими збірками з благословення єпископа Парфенія випустили свої проповіді українською мовою подільські священники П. Степанківський та К. Ванькевич, а протоієрей Є. Сіцінський друкував свої проповіді рідною мовою на сторінках часопису «Православна Подолія». Однак в 1912 р., в період реакції, Священний Синод скасував свій дозвіл на часткову українізацію, хоча семінаристи Подільського духовного закладу склали цілу збірку проповідей українською мовою і видрукували її на горищі гуртожитку [4, с. 49-51].

Варто також зазначити, що напередодні революційних подій 1917 року у Києві проводив активну діяльність щодо українізації православної церкви Іван Огієнко, котрий читав лекції про Українську церкву та українську вимову церковнослов'янських текстів. Це дозволило йому в 1918–1919 рр., коли він перебував у Кам'янці-Подільському на посаді ректора місцевого державного українського університету (до речі в 2018 р. цьому закладу виповнюється 100 років), а дещо пізніше й міністра освіти України, розробити струнку концепцію щодо важливості богослужіння рідною мовою.

Питання відродження української мови зайняли надзвичайно важливе місце в діяльності Української Центральної Ради. Вже в першій відозві до українського народу від 9 березня 1917 р. Центральна Рада закликала священників ширше використовувати українську мову в церковному житті, насамперед у богослужінні [5, с. 38].

Важлива роль в тогочасному українському церковно-визвольному русі належала єпархіальним форумам православного духовенства і мирян. Варто зазначити, що початок таким зібранням було покладено ще в період правління російського імператора Олександра II, однак вони носили формальний характер. А проведенню єпархіальних з'їздів в усій Україні, зокрема й на Поділлі, на початковому етапі Української революції в 1917 р. передували багатолюдні зібрання міського та сільського духовенства на яких намічались головні контури парафіяльної реформи, вироблялися програмні засади і цілі майбутніх з'їздів. Це стосувалось насамперед оздоровлення церковного життя, розвитку демократичних принципів і засад, обмеження влади правлячих архієреїв шляхом створення нових виборних органів тощо. Особливо ж активно і в гострих дискусіях обговорювались питання майбутнього статусу православної церкви, мови релігійних відправ, форми відносин держави і церкви, соціально-економічної проблематики в діяльності церковних владних структур.

Самі ж з'їзди духовенства готувались і проводилися на регіональному рівні починаючи з березня-квітня 1917 р. (Київщина, Поділля, Волинь, Катеринославщина, Чернігівщина, Таврія, Полтавщина, Харківщина, Херсонщина) та до кінця 1917 р. і 1918 р. [1, с. 23-25]. Всі ці з'їзди відбувалися за активної участі не тільки духовенства, а й мирян, представників нижчого церковного кліру (дияконів, псаломщиків), обранців від духовних навчальних закладів, ченців чоловічих та жіночих монастирів.

Щодо мовного питання, то прогресивну позицію в цьому питанні зайняв насамперед перший Катеринославський єпархіальний з'їзд (березень 1917 р.). Його делегати висловились за переведення богослужіння з церковнослов'янської мови на українську. Саме цей факт є прямим свідченням про те, що навіть в зрусіфікованій Південній Україні активно діяло українське патріотичне духовенство [6, с. 110].

Другим єпархіальним з'їздом, делегати якого проголосили українську мову мовою богослужіння, став перший

Подільський єпархіальний з'їзд, який проходив 18-23 квітня 1917 р. Головою цього форуму був обраний священник М. Борецький. Вирішальна роль на з'їзді належала представникам руху за національне відродження Української церкви на чолі з військовим священником О. Маричевим. В резолюції цього форуму делегати підтримали ідею автономії України і автокефалії Української Православної Церкви.

Найголовнішим було й те, що на Подільському єпархіальному форумі українська мова була проголосована мовою богослужіння, а церковнослов'янська – відмінялась. У резолюції з цього питання говорилось: «З'їзд визнає, що церква повинна мати характер народний, національний. Мова слов'янська мало зрозуміла українському народові. Відправи церковні на слов'янській мові не сприяють піднесенню релігійного почуття, а проповіді чужою мовою не дають можливості пастирям церкви перелити у свідомість великі істини вчення Христа. З'їзд постановив: ввести поки що проповідь Слова Божого та читання Євангелія під час богослужінь рідною українською мовою, пояснюючи народу велике значення для народу його материнської мови» [7, с. 3-4].

Необхідно також зазначити, що на з'їзді представники духовенства і мирян гаряче дискутували щодо питань викладення українською мовою в духовних навчальних закладах, видання рідною мовою книг та листівок, проблем демократизації церковного життя, благодійності, ставлення до протестантських рухів, звільнення церков від обов'язкових грошових внесків, створення незалежного друкованого органу для подільського духовенства, відміну всіх церковних і державних нагород, відміну сповідальних відомостей, ширшого залучення до церковного служіння жінок, підвищення ролі духовенства в просвітницькій роботі серед парафіян, амністії для осіб духовного сану, стосовно вчинків, які не носять кримінального характеру, матеріальної допомоги сім'ям нижчого церковного кліду, відкриття в кожній парафії відділень «Просвіти» тощо [7, с. 1-17]. Ці основні положення були прийняті й учасниками повітових з'їздів Поділля, які проходили в квітні-червні 1917 р. Тут також необхідно більш конкретно проаналізувати резолюції першого Подільського форуму щодо реформування духовних навчальних закладів і прирівнювання їх до світських навчальних закладів з введенням у поточному навчальному році викладання українською мовою історії, літератури і географії України. Якщо ж Установчі збори приймуть рішення про

ліквідацію духовно-навчальних закладів, то замість них необхідно відкрити богословські інститути, або богословські факультети при університетах. Церковнопарафіяльні школи з'їзд рекомендував передати у відання міністерства народної освіти і найменувати їх народними школами, де б викладання всіх предметів, зокрема й Закону Божого, необхідно вести українською мовою. Для священників, які не мали спеціальної богословської освіти, з'їзд рекомендував організувати періодичні пастирські курси [7, с. 5].

Враховуючи те, що деякі північні райони сучасної Хмельниччини в той час входили до складу Волинської губернії, варто, на нашу думку, проаналізувати й позицію волинського духовенства. На жаль, на їх першому єпархіальному з'їзді (14-19 квітня 1917 р.) було прийнято резолюцію про впровадження лише церковної проповіді українською мовою [8, с. 12]. Це ж було підтверджено й на другому Волинському єпархіальному форумі (23-30 червня 1917 р.).

На завершенні першого етапу Української революції 1917–1921 років, який припав на 1917 р., 9-15 грудня в Тульчині пройшов другий єпархіальний з'їзд духовенства і мирян Поділля, на жаль, питання мови релігійних відправ не розглядалось і ніякої резолюції з цього питання не приймалось. Фактично це був специфічний форум. Так, наприклад, ректор Подільської духовної семінарії Віктор Якубович зазначав у своїй записці, що на з'їзді було дуже багато радикально настроєних делегатів, та й фактично він був неправомочним, бо не було кворуму, адже, наприклад, від великих повітів (Летичівський – 91 парафія; Проскурівський – 104) було лише по одному представнику. На з'їзді також було визнано за доцільне встановлення самоуправління Української Церкви (однак не автокефалію чи автономію) і було визнане за необхідне зберегти «тісну духовну єдність» з Російською православною церквою [9, арк. 1-2 зв., 15-40; 10, с. 101-102].

На нашу думку, однією з причин такого рішення було глибоке розчарування суспільства і церковників у політиці УЦР щодо реформацій і трансформацій усіх сторін життя українського народу, зокрема й духовно-релігійної сфери через нерішучість, розходження обіцянок і справ, нерозуміння реальних труднощів і негараздів. Однак на подальших етапах Української революції було досягнуто набагато більше позитивних результатів в релігійній політиці держави.

Список використаних джерел та літератури:

1. Опря А. В. Єпархіальні з'їзди православного духовенства та мирян України в 1917 р. / А. В. Опря. – Кам'янець-Подільський : Аксіома, 2011. – 160 с.
2. Державний архів Хмельницької області (далі – ДАХМО), ф.Р 3333, оп. 1, спр. 33.
3. ДАХМО, ф.Р 3333, оп. 1, спр. 33.
4. Смолінський В. І. Церква на Поділлі: від найдавніших часів до наших днів: Хроніка подій. Коментарі / В.І. Смолінський. – Кам'янець-Подільський : Абетка НОВА, 2002. – 116 с.
5. Українська Центральна Рада. Документи і матеріали. – у 2-х т. – Київ : Наукова думка, 1996. – Т. 1 (4 берез. – 9 груд. 1917 р.). – 589 с.
6. Шугальова І. М. Вплив революційних подій початку ХХ ст. на церковне життя Південної України / І. М. Шугальова // Наук. праці істор. ф-ту Запорізького держ. ун-ту. – Запоріжжя : Запорізький держ. ун-т, 2008. – 410 с.
7. Постановления первого свободного епархиального съезда Подольского Украинского православного духовенства и мирян. 18 – 23 апреля 1917 года. – Каменец-Подольск, 1917. – 18 с.
8. Резолюции первого съезда духовенства и мирян Волынской епархии 14-19 апреля 1917 года // Православная Волянь. – Житомир, 1917. – С. 12.
9. Центральний державний архів вищих органів України, ф. 1071, оп. 1, спр. 66, арк. 6а-6л; Справа 145, арк. 1-2 зв., 15-40; 10, с. 101-102.
10. Зінченко А. Л. Визволитися вірою: Життя і діяння митрополита Василя Липківського / А. Л. Зінченко. – Київ : Дніпро, 1997. – 424 с.

Н. В. Калинюк,
кандидат філологічних наук
(*м. Хмельницький*)

ТИПОЛОГІЯ ХУДОЖНІХ ОБРАЗІВ У КОНТЕКСТІ СУЧАСНИХ ЛІНГВОСТИЛІСТИЧНИХ МЕТОДИК ДОСЛІДЖЕННЯ ПОЕТИЧНОГО ТЕКСТУ

Постановка проблеми. Показовий для сучасної лінгвістичної науки пошук складників мовної моделі світу зумовив активне поширення когнітивного підходу до інтерпретації явищ національної поетичної мови, пожвавлення інтересу до проблем з'ясування природи універсальних поетичних образів та особливостей їх функціонування у художніх текстах.

Однак, на жаль, поза належною увагою дослідників поки що залишаються парадигматичні зв'язки цілого ряду категоріальних мовних одиниць, лексико-семантична структура яких засвідчує динаміку від конкретно-предметного до поняттєвого значення, що забезпечує їм статус знакових для української словесності образів – архетипів, символів, концептів, мовно-естетичних знаків національної культури тощо.

Мета статті – розкрити лінгвостилістичний зміст понять, які категоризують процес семантичної динаміки художнього образу в поетичній мові, висвітлити їх специфіку в контексті інших категорій сучасного лінгвостилістичного інструментарію.

Виклад основного матеріалу. Узагальнення наявних на сьогодні в українській лінгвостилістиці поглядів на поетичну мову дає змогу констатувати, що лінгвоестетичний зміст цього феномена визначають такі характерні ознаки: специфічна (версифікаційна) організація текстів; опора на традиційний поетичний словник; естетичність; образність; okazionalність лексико-семантичної сполучуваності та асоціативно-сміслових зв'язків; експресивність (передбачає активізацію засобів усіх мовних рівнів – фонетики, словотвору, синтаксису і т. ін.). Отже, є слушність у тому, що «сучасна теоретична та практична стилістика акцентує увагу не стільки на формальних (віршових) засобах організації мови поезії, скільки на показових семантичних процесах, динаміці національної поетики (рухливість образної структури слів-понять, розширення традиційних та встановлення нових асоціативно-образних зв'язків,

семантизація звукової форми, актуалізація виразових засобів усіх мовних рівнів» [10, с. 114–115].

На думку А. Квятковського, існування поетичного образу пов'язане передусім із текстовим функціонуванням таких засобів, як *метафора*, *метонімія*, *епітет*, *порівняння*, *перифраз*, *персоніфікація*, *гіпербола* і т. ін. Вони ефективно забезпечують металогію художнього вислову, яка докорінно відрізняється від автології [5, с. 178].

Вказані засоби досягнення металогічності мови об'єднуються родовим поняттям *тропи*. За визначенням лінгвістичного термінологічного словника, це «мовний механізм уподібнення одного явища (поняття) іншому, перенесення найменування або видозміна значення» [12, с. 186]. Саме завдяки цим механізмам відбувається розвиток семантичної структури слова, його трансформація в поетичний образ.

Домінантним, найбільш продуктивним різновидом тропів як механізму реалізації образності поетичної мови усі сучасні дослідники одностайно називають *метафору* – вона «полягає в перенесенні ознак з одного предмета, явища на другий на підставі подібності» [12, с. 186]. Цю особливість уперше акцентував ще а античній теорії поезики Аристотель, який пов'язав механізм мовного оформлення метафори із властивістю людського мислення порівнювати предмети, явища на основі спільної для них ознаки: «метафори, очевидно, будуть і порівняннями, а порівняння, позбувшись слова («як»), – метафорами» [1, с. 180].

Дослідження метафори як продуктивного засобу поетичного образотворення – один із найдавніше розроблюваних напрямків лінгвостилістики, який не втрачає своєї актуальності й сьогодні. Про це, зокрема, свідчить постійне утримання дослідницької уваги до різних аспектів природи, організації, типології, класифікації, функціонально-семантичного й експресивного навантаження метафор у поетичному дискурсі на різних його хронологічних зрізах.

Теоретичні основи вивчення процесів виникнення метафоричних значень було закладено у класичних працях О. О. Потебні. Розвиваючи їх положення, сучасні дослідники виділяють кілька типів найбільш показових та найчастотніше вживаних у художній мові метафоричних перенесень:

– істота – неістота (принцип антропо // зоо // морфізації): *горло річки*, *руки дерев*, *подих степів*, *в'язи годинників*, *очі електрички*, *ріжки стрілок*, *душа пісні*, *долоні ночі*;

– істота – істота (з тварини, птаха і т. ін. на людину і навпаки – *хитрий лис, полохливий заєць, ротата ворона*);

– неістота – неістота. Перенесення цього типу найрізноманітніші, їх семантичні напрямки практично необмежені, однак до найчастотніших, найбільш продуктивних із погляду образотворення на сучасному етапі розвитку національної поетичної мови варто зарахувати такі: а) неістота – психічний/емоційний стан людини: *кратер смутку, маска байдужості, вікна туги, полин печалі, веселка кохання*;

б) неістота – явище природи: *маховики зірок, пісня вітру, струни дощу*;

в) неістота – просторове поняття, об'єкти рельєфу: *емаль Дніпра, шатро небес, оксамит небес, крила будови*;

г) явища природи – часові поняття (*ріка часу, пісок хвилин, водограй років, вітер часу, солончаки століть, стебло годин* тощо).

Крім того, метафоричні перенесення можуть відбуватися на основі подібності за формою (*грона хмар, стріли тополь, вулкани лип*), за розміром, кількістю (*океан кохання, повинь почуттів*), за кольором (*золота жирандоль осені, півнеба захід і золото червоне*), за певними зовнішніми чи внутрішніми властивостями (*бетон кривди, снігопад пелюсток, плац багряного листя*).

Отже, спостерігаємо тяглість започаткованого ще в працях античних філософів трактування метафори: «Переносне слово (метафора) – це невластиве ім'я, перенесене з роду на вид, чи з виду на рід, чи з виду на вид, або ж за аналогією» [2, с. 669]. Його сучасну універсалізацію, лінгвістичну кодифікацію підтверджує енциклопедія «Українська мова»: «Метафора – це семантичний процес, при якому форма мовної одиниці або оформлення мовної категорії переноситься з одного об'єкта позначення на інший на основі певної подібності між цими об'єктами при відображенні в свідомості мовця» [11, с. 307].

Метафора, яка реалізується за рахунок оказіональних словосполучень, що є наслідком «сумісності, сполучуваності лексем (без зміни їхнього значення) в результаті оказіонального збільшення ... їхньої валентності» [13, с. 148], кваліфікується як *індивідуально-авторська*. Образи цього типу виникають на базі семантичних потенцій слова, які дозволяють встановлювати між двома (чи більше) словами смисловий зв'язок, що відображає неявні, приховані зв'язки предметів чи явищ у світі денотатів. Отже, неологізація лексичних зв'язків – один із мовних механізмів народження індивідуально-авторської метафори, яка відрізняється від загальнономовної або ж

традиційно-поетичної «одноразовістю свого вживання і відповідно одиничністю зіставлення різних понять у їх складі; належністю до певного індивідуального стилю, тоді як традиційні метафоричні сполучення характеризують мову поезії в цілому» [8, с. 10]. Крім того, індивідуально-авторські метафоричні сполуки «відзначаються суб'єктивністю вибору асоціацій, активізацією потенційних можливостей семантичного розвитку слова» [8, с. 10], тобто їх роль у динамізації семантики слова як одиниці поетичної мови незаперечна. Характерною особливістю індивідуально-авторських метафор визнається те, що вони завжди створюються ситуативно, для конкретної мовленнєвої ситуації. Можливості їх створення невичерпні, оскільки спираються на необмеженість виявлення подібності порівнюваних ознак предметів, дій, станів і т. ін.

Трактування метафори як образу, в рамках якого порушуються характерні для узуальної мовної практики норми лексичної валентності слова, має своєрідне продовження в розробленій зарубіжними лінгвістами тезі *семантичного напруження* (М. Блек). Так, М. Блек доводить, що ступінь відмінності зіставляваних у рамках метафори понять зумовлює міру семантичного напруження між ними. Це, в свою чергу, пов'язане з перспективою декодування метафори: що напруженіший поетичний образ, то більше мовно-ментальних зусиль має докласти реципієнт, щоб установити ознаку, за якою відбулося метафоричне зближення.

Вказуючи на оцінно-експресивну функцію метафори в художній мові, дослідники особливо наголошують на тому, що дискурсивне призначення метафори як продуктивного виду творення й функціонування образної номінації не обмежується тільки називанням: «Метафора не називає, а головним чином характеризує ... Метафоричні значення експресивні; у них закладені оцінно-характеристичні ознаки» [4, с. 126]. Водночас А. К. Мойсієнко послідовно відстоює думку про взаємозумовленість емоційного й експресивного, тому вважає цілком доречним термін *емоційна експресивність*, незважаючи на певну плеонастичність його змісту [7, с. 27].

Із властивістю давати об'єктові ще одну назву з іншою мотивованістю із певною спеціальною метою пов'язане функціонування в поетичній мові, крім *метафори*, також *метонімія* (пор. праці О. О. Тараненка, М. Коцюбинської, Н. Д. Арутюнової, В. Н. Телії та ін.). Метафорично й метонімічно організовані образи, як

відзначають дослідники, постійно супроводжують розвиток лексичної системи. Оскільки здатність давати об'єктові по-іншому мотивовану вторинну назву закріплена і за метонімією, і за метафорою, актуальним питанням сучасної лінгвопоетики є їх концептуальне розмежування. Незважаючи на те, що в основі цих явищ лежить один механізм – згадане вже вище перенесення назви з одного предмета, явища, дії, ознаки на інший – ці тропи суттєво відрізняються один від одного: *метафоричне* перенесення здійснюється на основі *подібності*, а *метонімічне* – на основі *суміжності*; *метафора* індивідуалізує *предмет*, відносячи його до класу предметів, до якого він не належить, а *метонімія* індивідуалізує *рису*, яка дозволяє виокремити предмет називання із загального. Це визначає різницю їх номінативного потенціалу як двох механізмів оформлення поетичного образу на ґрунті семантичного зіставлення.

Образотвірний потенціал *метонімії* в поетичному дискурсі зумовлений тим, що значення будь-якої мовної одиниці можна одночасно інтерпретувати двояко, а тому створюється двозначність трактування окремого значення у відповідних контекстах. На думку О. О. Тараненка, це, власне, й зумовлює активність різнотипних метонімічних перенесень, які використовуються для образної характеристики зовнішньої або внутрішньої особливості особи, предмета, явища, процесу і т. ін.: «на власне мовному рівні з'являється можливість одночасно подвійної інтерпретації значення відповідного слова, що й сприяє його семантичному зсуву» [9], а отже, й народженню поетичного образу.

Характер відношень між прямим і переносним метафоричним значенням, особливості умов реалізації метафори дозволяють виділити, крім розглянутої вище власне метафори, також *метафору-епітет*, *метафору-порівняння*, *метафору-перифразу*, *метафору-персоніфікацію*, *метафору-символ*. Усі вони слугують продуктивними шляхами оформлення поетичного образу та створення образності загалом.

Enimeta – один із основних тропів, функціонально-семантичне навантаження якого визначається його здатністю «підкреслювати характерну рису, визначальну якість певного предмета або явища, а потрапивши в нове семантичне поле, збагачувати це поле новим емоційним чи смисловим нюансом» [3, с. 245]. Проблема його лінгвостилістичного розгляду часто пов'язана з тим, що не всі дослідники одностайно зараховують його до корпусу тропів як

самодостатній засіб забезпечення образності й експресивної та естетичної виразності поетичної мови.

Семантична навантаженість епітета залежить і від його функцій у контексті, і від морфологічного вираження, і від позиції означення щодо означуваного слова. Так, на думку авторів «Стилістики української мови» (за ред. Л. І. Мацько), епітети можуть виражатися найчастіше прикметником з граматичною функцією присубстантивного означення і якісно-означальним прислівником з граматичною функцією придієслівного означення – обставиною способу дії, а також дієприкметником, іменником-прикладкою, рідше – формою орудного відмінка іменника і предикативною конструкцією [6, 349-358].

Загалом визначають три основні принципи класифікації епітетних конструкцій: *семантичний, структурний та принцип закріпленості / незакріпленості* в мові.

Таким чином, важливим моментом у розумінні стилістичної природи перифразів, їх образотвірного потенціалу є їх відмежування від інших тропейчних засобів, передусім – метафори.

Аналіз функціонування метафори і символу в художньому мовленні виявляє можливість органічного їх взаємопереходу – це особливо актуально в контексті здійснюваного нами дослідження семантичної динаміки образу *земля*, який на різних хронологічних зрізах поетичної мови варіює свій семантичний обсяг і набуває різного статусу – від міфопоетичного образу, символу до індивідуально-авторської метафори.

Висновки. Отже, маємо усі підстави стверджувати, що теоретико-практичні засади вивчення поетичної мови, образності й естетичності як її категоріальних ознак, а також лінгвопоетичної сутності *образу* в контексті сучасної лінгвістичної парадигми належать до активно розроблюваних, однак поки що не повноаспектно з'ясованих, а тому актуальних проблем сучасної української лінгвостилістики.

Список використаних джерел та літератури:

1. Античные теории языка и стиля : (антол. текстов). – СПб. : Алетейя, 1996. – 363 с.
2. Аристотель. Сочинения : в 4 т. Т.4. / Аристотель ; ред. и вступ. ст. А. И. Доватур, Ф. Х. Кессиди ; примеч. В. В. Бибикина и др. – М. : Мысль, 1983. – 830 с.

3. Грицютенко І. Є. Естетична функція художнього слова : (в укр. прозі 30 – 60-х рр. XIX ст.) / І. Є. Грицютенко. – Л. : Вид-во Львів. ун-ту, 1972. – 180 с.

4. Єфименко О. Є. Сполучуваність слова «поле» / О. Є. Єфименко // Лінгвістичні дослідження : зб. наук. пр. – Х., 2003. – Вип. 10. – С. 161–165.

5. Караулов Ю. Н. Структура лексико-семантического поля / Ю. Н. Караулов // Филол. науки. – 1972. – № 1. – С. 57–69.

6. Маслова В. А. Введение в лингвокультурологию / В. А. Маслова. – М. : Наследие, 1997. – 207 с.

7. Мацько Л. І. Стиль як основне поняття стилістики / Л. І. Мацько // Укр. мовознавство : респ. міжвід. наук. зб. – К., 1990. – Вип. 17. – С. 29–35.

8. Пулинець О. С. Словник літературознавчих термінів / О. С. Пулинець, В. М. Лесин. – К. : Рад. шк., 1965. – 431 с.

9. Сюта Г. М. Епітетні параметри часоназв у сучасній українській поетичній мові / Г. М. Сюта // Гуманітарна освіта у технічних вищ. навч. закл. – Київ, 2007. – Вип. 15. – С. 18–25.

10. Ужченко В. Д. Східноукраїнська фразеологія / В. Д. Ужченко. – Луганськ : Альма-матер, 2003. – 362 с.

11. Уилрайт Ф. Метафора и реальность / Ф. Уилрайт // Теория метафоры : сборник / под ред. Н. Д. Арутюновой, М. А. Журиной. – М., 1990. – С. 82–109.

12. Українська лінгвостилістика XX – початку XXI ст. : система понять і бібліогр. джерела / за ред. С. Я. Єрмоленко. – Київ : Грамота, 2007. – 368 с.

13. Франко І. Я. Студії над українськими народними піснями : фольклорист. пр. // Зібр. тв. : у 50 т. / І. Я. Франко. – Київ, 1984. – Т. 42. – С. 7–492.

D. V. Kostenko,
teacher, PhD
(Kyiv)

I. M. Kostenko,
university teacher,
(Kyiv)

I. O. Diachenko,
teacher,
(Sumy)

POLYCULTURAL COMPETENCE AS A SOCIO-PEDAGOGICAL PHENOMENON

The problem of intercultural interaction is especially relevant for domestic science in connection with the difficult processes of the transformation of Ukrainian culture and complex interethnic relations. In the context of these processes, the problem of mutual understanding and interaction between representatives of different cultures becomes of paramount importance. This is due to the fact that the effective interaction of ethnic cultures in the world necessarily involves the formation of such quality of their representatives as ability and readiness for intercultural dialogue. That is why the problems in the formation of multicultural competence, which determine all aspects of intercultural interaction, come to the fore in the modern socio-cultural situation.

In contemporary Ukrainian pedagogy, there is a significant disadvantage in the elaboration of this issue, since in most cases researchers are interested in the problem of multicultural education, which, of course, has a direct solution to the problem of multicultural competence, but does not specify the ways of its development.

Thus, multidisciplinary education as an instrument of integration of national minorities into a dominant cultural environment was studied by G. Dmitriyev, W. Boos-Nunning, W. Zandfoux; as a means of formation of national self-consciousness and cultural self-identification, multicultural education was considered by V. Abidova, E. Matyukhina, A. Odinets, M. Timofeev, T. Chikaeva; The concepts of multicultural interaction in foreign pedagogy were studied by S. Naashabayeva, A. Rakhoshkin; implementation of the multicultural approach in the content of the educational process. Was studied by T. Vedenina, A. Menskaia, A. Shafrikova. Issues of multiculturalism have often been raised by

journalists in the media, and pedagogical, anthropological, psychological, ethnographic, sociological research has played an important role.

In order for young people to have a certain «immunity» to negative manifestations of interethnic relations, education must equip them with their multicultural competences, among them a special place: openness to interethnic differences, ability to live with people of other cultures, languages and religions, readiness for dialogue. To date, it is difficult to name any social discipline that would not deal with the issues of multiculturalism directly or indirectly. A special place among them is philosophy, history, ethnography, sociology, conflictology, religion, political science, psychology and more and more pedagogy.

Polycultural competence today is among the main pedagogical principles. This is due to a number of contradictions in socio-economic and cultural-moral character. At the present stage, the democratization of society leads to a clash of traditional views and the formation of a new outlook from future specialists, when representatives of different layers with different levels of culture, morality, and education cannot understand the changes that are taking place in their environment.

Consideration of the competency under investigation as a goal and result of multicultural education as one of the key European competencies, as an integral part of vocational and pedagogical competence, analysis of the interpretations of this concept presented in the scientific literature (R. Agadullin, L. Vedenina, E. Hoverdovskaia, O. Gukalenko, A. Dzhurinskyi, M. Khupsarokovai et al.), His models (M. Absatova, L. Kostikova, G. Minibaeva, I. Peskov, M. Pushkareva, I. Sholodchenko, etc.) gave an opportunity to clarify its meaningful at and determine how a value-sense professional-personal property integrating systemic scientific knowledge, creative skills, skills and experience of activity, motives and values, characterizing the ability and readiness of the future teacher to ensure intercultural, interethnic and interpersonal interaction of students in the multicultural world, in that number in the multicultural educational space [1].

A group of multicultural competences allows an individual to preserve his socio-cultural identity, to understand the features of other cultures, to build relationships based on respect for other cultural and ethnic communities, to live in peace and with the representatives of different nationalities, races and beliefs.

According to I. Peskov, the formation of this group of competences is characterized by the level of spiritual and moral development of the

person, providing a healthy lifestyle, understanding the differences between cultures, the degree of tolerance [2].

Features of multicultural competencies are determined by the dialogue nature of the functioning and development of culture, the level of ethnocultural identification of the student, the level of knowledge about the multicultural environment, the level of their emotional and behavioral cultures, which requires the use of active methods (dialogue, discussion, discussion, modeling, design, reconstruction, role play, reflexive methods). The multicultural competence of future specialists is a valuable and semantic professional-personal property integrating systemic scientific knowledge, creative skills, skills, experience, motives and values that characterizes the ability and readiness of the future teacher to implement functional cooperation with representatives of other cultures and to ensure intercultural, interethnic and interpersonal interaction of students in the multicultural world, including in the multicultural educational space.

The methodological basis for the formation of multicultural competence of future teachers, which determines the direction, content and organization of this process, is an integrative approach that unifies its elements and levels into a holistic semantic space for obtaining a new, optimal quality provided that the subjectivity, autonomy, reflexive student activity and facilitator role of the teacher. The process of formation of multicultural competence on the basis of the integrative approach provides the dynamics of the transition of future teachers from the elementary and threshold to the advanced level of ownership by this competence, which is assessed on the basis of a set of interconnected criteria – gnostic, praxiological, value-orientated and their indicators.

The model of the formation of multicultural competence among students of pedagogical specialties on the basis of the integrative approach includes the aggregate of complementary and interconnected blocks (target, methodological, subjective, substantive, instrumental, technological and effective), in each of which the integration mechanisms operate. The pedagogical model defines the general direction, logic of this process and is implemented throughout the period of university education through the technological complex, which uses the possibilities of traditional and innovative pedagogical technologies (active, problem, modular, project training, expanding circle of cultures, assessment and self-evaluation, team work, etc.) in the organization of students' training, extra-curriculum, educational and professional activities, as well as their self-education. L. Maksymova in his works stated that the success of implementation of the developed model for the formation of multicultural competence of

future teachers in university practice is predetermined by observance of the principles of integrity, culture-orientability, dialogue of cultures, tolerance, creativity, reflexivity, variability, as well as a set of pedagogical conditions (creation of a stimulating cultural and educational environment; selection disciplines, the content of which is directed to the formation of the competence under investigation, development of corresponding the integration of all types of student activity, the promotion of the autonomy of subjects on the basis of the formation of their personal educational trajectories, etc.) [1].

The emerging socio-economic conditions, the offensive of the media to spiritual ideals is accompanied by the loss of traditional value orientations of domestic culture, the borrowing of pseudoculture. In 2009, the study gave very sad results: during this period (1999–2009), the level of general cultural competence did not just decline – according to some indicators, it dropped immediately by 30–40%. In essence, there was an unnoticed «silent» humanitarian catastrophe in the country, with its downward trends remaining in force up to the present.

Modern education must be diverse, adequate to the cultural and ethnic diversity of society, which satisfies the comprehensive needs of social-professional groups, individual spiritual requests. In these conditions, the role of the formation and development of multicultural vocational education space as a special social practice, as a universal cultural-historical form of development of the essential forces of the person and of the technologies of its reformation, is increasing.

Polycultural education is a means of reducing tension in society, since one of its most important functions is to teach people a fundamentally new attitude towards the joint life in one state of representatives of different ethnic groups [2].

The problem of formation of multicultural competences is considered in the framework of multicultural education, which was covered in their works by A. Dzurinsky, V. Makayev, Z. Malkov and others. This system of competencies is part of the system of competencies that is formed by future specialists in the process of education.

Polycultural education is called for the transition to a system of teacher training in Russia and elsewhere in the world. Polycultural training of students should include familiarization with the cultures and traditions of peoples living in different states. The knowledge of national traditions can help to reveal the general spiritual ties that have been established among the peoples, as well as to learn their historical past. The content of the program of multicultural training of students should be constructed in

accordance with the logic of the acquisition of professional competence, which is composed of multicultural competencies.

According to L. Maximova, for today the educational process in the institution of higher education, where the foundations of the multicultural competence of students are laid, does not fully realize the potential available for solving this problem. Possible reasons for this situation are that existing approaches and, as a consequence, pedagogical technologies do not imply putting the problem as a problem in the educational process or do not take into account the integrative nature of multicultural competence [1].

At the same time, the modern educational process of the university, where the foundations of the multicultural competence of students are laid, is still traditional and does not have sufficient potential for solving this problem. Existing pedagogical technologies do not contribute to the formation of multicultural competence of students. They either do not assume that the problem is posed as a task of the educational process, or does not include the solution of this task to educational activity.

The analysis of scientific studies showed that at present there is no unified view of the nature of the phenomenon of «multicultural competence», there is no universal definition, there is no universally recognized structure of multicultural competence. Practice shows that knowledge of multicultural competence inhibits the personal growth of students and affects the effectiveness of the entire educational process. Therefore, the formation of multicultural competence as an integrative quality of the personality, which determines the personal growth of students and contributes to the improvement of the educational process in the university, acquires special significance.

Thus, the formation of multicultural competence means the process of establishing tolerant relations, the empathy of students from different cultures to each other, representatives of other nationalities and subjects of their future professional activities; a positive view of cultural pluralism; formation of experience of cooperation with representatives of different cultures.

The central idea of the successful formation of multicultural competence of students is based on the creation of pedagogical conditions (the integrity of the formation of polycultural competence of students is ensured, expressed in the dialectical unity of national and universal values; the integration of audit, non-audit and practical training), guaranteeing qualitative professional training in the field of polycultural education. In the center of the educational process of the university there is a person with a

multicultural competence. Students need to develop the ability to accept other cultures through awareness of their cultural roots and understanding of their place in the world around them.

References:

1. L.Maksimova, Formation of multicultural competence of future teachers in high school on the basis of integrative approach: dissertation diss. ... candidate of pedagogical sciences: 13.00.08 / Maksymova Lyudmila Ivanovna; [Protection place: «Kaluga State University named after K.Tsiolkovskiy»]. – Kaluga, 2012.

2. I Peskov. Formation of multicultural competences of pupils of senior classes of general education school [Text]: the dissertation ... A Cand.Tech.Sci : 13.00.01 / PeskovIhorViktorovych; [Protection place: Tver. state Unt]. – Tver, 2009. 216 pp. : Il, 61 09-13 / 1995.

I. V. Kryshchuk,
teacher
(Khmelnitskij)

LEARNING NEW LANGUAGE LIKE THE WAY TO DISCOVER NEW CULTURE

There is a proverb “How many languages you know, So many times you are a person”. As I’m a teacher of foreign languages, I’m truly convinced that it is really so. When you begin to learn new language you start to learn not only its letters or sounds, in the same way you discover new world, new way of life, new traditions, new culture, new music, new customs, new history.

How many nationalists are there in the world... How many worlds we can discover for ourselves...

Let’s explore a little bit what can we find out, and through what canals learning a new language. First of all I would like to mention maybe the most important thing, to my mind; of course, which helps us to show better results in studying languages-it’s the Native Speakers. The more you observing, listening, watching the native speaker the faster new abilities and skills in speaking foreign language you will achieve. Try to imitate everything that the person does: his or her behavior, the way he or she

talks, how he or she opens the mouth, with movements he or she makes at the same time.

Certainly we know that if you are being in the country, the language you are learning, and observing and hear the Native Speakers everywhere you'll easily reach the great results. If you don't have such a possibility, you can fluently watch TV Shows, movies, documentary films or listening the songs for your studying as nowadays Internet is available for every human with its huge information depot. And, one of the best advise is making new friends with people from the country which language you study.

It could be great to create a community of people who speak the language you want. Friendship is one of the best ways to learn a foreign language and the easiest way to get comfortable with the slang, intonation, and mannerisms.

For the people who wants to take advantage of one of the best ways to learn a language from the comfort of their home, put on a foreign movie in another language – without subtitles if you can! Not only is this one of the best ways to learn a foreign language, but you will also get a greater sense of that language's culture as well!

Similar to watching foreign movie, try listening to a radio station in your target language either in the car, on a podcast or online. Try to see how much you can understand, and write down words that you recognize but do not understand to look up.

Take interest of history and culture of language you are learning. It will help you to increase your skills as spiritual aspect is also very important.

So all in all, learning a new language is an enthralling adventure in which you can submerge in a very interesting and new world!

М. М. Кульбовський,
*письменник, лауреат обласної літературної
премії імені Т. Шевченка
(м. Хмельницький)*

«ПОЛИНУ, ПОБАЧУ СВОЮ УКРАЇНУ...»

До останку своїх днів Тарас Шевченко мріяв бодай ще раз навідатись у рідний край. Про це свідчить його вірш «Робочим головам, рукам...», написаний за дев'ять місяців до кончини (24.05.1860, СПб).

Звертаючись до Бога, поет молить:

***«На сій окраденій землі
Свою Ти силу ниспошли.
Мені ж, мій Боже, на землі
Подай любов, сердешний рай,
І більш нічого не давай!»***

Для себе поет просить мізерію у Бога, а все – для свого народу.

Не судилось збутися молитвам і мріям Шевченка...

Діалог Тараса Григоровича з Богом про Україну тривав протягом усього життя поета. Згадаймо, принаймні, **три літа**, які були «врожайними» для нього – перебування в Україні 1843–44 рр., 1845–47 рр., 1859 р., – коли Петербурзька Академія мистецтв надала йому право відбуття *«...в малоросійські губернії для художніх діянь»*. Але художник Шевченко, вражений побаченням, де здеморалізований і обезсилений народ чекає віщого знаку з Неба, пише ряд віршів-звернень до Бога, в яких веде гострий відкритий діалог зі Всевишнім:

***Встань же, Боже,
Доки будеш спати,
Од сльоз наших одвертатись,
Скорби забувати?!***

Від імені свого народу висловлюючи претензії до Бога, Шевченко просить Його звернути увагу на український гноблений народ, який вже не має сил, щоб піднятися з колін і здобути волю:

***Смирилася душа наша,
Жить тяжко в оковах!
Встань же, Боже, поможи нам
Стать на ката знову!***

Шевченко просить Бога допомогти українському народу відновити власну державу, відродити свою віру. І нагадає Богові:

Нема на світі України,

Немає другого Дніпра...

Всі вірші Шевченка згаданих вище років з України сповнені обурення і гніву проти тих, хто зрадив Україну задля власного збагачення. Хто поперся в чужі землі з вкраденим добром, залишивши українцям *«святі гори над Дніпром»*...

...Як це нагадає нам 2014 рік!.. І тих, що втікали з награваним добром до Москви. ..

Ми ще й досі не осягли, не усвідомили моральної необхідності самооцінки власних гріхопадінь і самозрад, про які ще **170** років тому писав Шевченко.

Як бачимо, пророче Слово Шевченка багатопланове, позавікове, позачасове!

Але повернімося до згаданого на початку вірша.

До останку днів своїх Шевченко просив у Бога, щоб *«...нисповлав свою силу... робочим головам, рукам»*. Себто простим трударям-українцям віру в свої сили.

А для себе – *«любов»* земляків і *«сердешний рай»*. Змучений десятилітньою каторгою, осиротілий поет благав у Бога одного: на березі Дніпра *«...поставить хату і кімнату, садочок-райочок насадить, щоб мати змогу там ходити, посидіти в своїй маленькій благодаті...»* (27.09.1860, СПб).

...Не судилось!..

Тільки у 1925 році поблизу м. Канева на Чернечій горі, де поховано Поета, був збудований літературно-меморіальний музей Тараса Шевченка згідно його креслень, які він надсилав своєму братові Варфоломію з проханням придбати там ділянку землі з видом на Дніпро.

З тих пір Чернеча гора стала **національною Меккою для українців** – місцем поклоніння Генію людства. А «Домом Шевченка» стали понад **тисячу** пам'ятників майже в усіх столицях держав світу. Воїстину Шевченко став **«Володарем дум»** (за І. Франком) всіх пригноблених народів світу, які щорічно в березневі дні вшановують пам'ять про нього. А його «Кобзар» вважають своєю Біблією життя на многії і благії віки.

К. І. Матвіюк,
голова Ради козацьких старійшин Хмельниччини,
Почесний громадянин міста Хмельницького
(м. Хмельницький)

РОСІЙСЬКА МОВА ЯК ЗНАРЯДІА АГРЕСІЇ

Навіть коли поверхово ознайомитися із походженням цих двох мов, стає очевидним безглузде твердження про те, що українська і російська – це дві братні мови. Величезна кількість українських слів у російській мові не є результатом проникнення і запозичення в процесі співіснування, а є результатом мародерського захоплення в процесі витіснення і нищення нашої мови.

Якщо українській мові лінгвісти нараховують не менше 45 тисяч років [9], то російська – це штучно впроваджена чужа мова правителями Московського царства, які були прямими нащадками татаро-монголів. Останнім це було потрібно, аби хоч якось вмотивувати їх царювання над (за словами К. Маркса) «конгломератом чужих награваних територій і народів». Вони розуміли, що запровадження татаро-монгольської мови буде щоденно нагадувати корінним народам, що татаро-монголи загарбники. За основу російської мови було взято староболгарську, яку принесли просвітителі Кирило і Мефодій, з наступним набором слів з інших мов. Тож російська мова – це своєрідне татаро-монгольське есперанто, до якого механічно долучали терміни з інших мов. Так, у московитів не існувало поняття «прати», а появу бруду на одязі вони просто стирали. Вже після 1654 року, коли пішли українські впливи, і росіяни перейняли чистіше звільнення від бруду, вони механічно переносять термін «прачечная». І таких прикладів тисячі [7].

У нас не було б ніяких претензій до цього «есперанто», якби воно не нав'язувалось нам силою впродовж кількох століть, а його носії не намагалися із сатанинською одержимістю знищити українську мову, поняття якої закладені в генетичній пам'яті кожного українця. Тож найпершою характерною ознакою російської мови є те, що вона не те, що не братня, а чужа непрохана гостя, яка вдерлася в нашу хату з неприхованим наміром вижити звідти господиню. Ця мова – вбивця, мова – кілер. Російська мова не принесла ніякої користі нашому народові, проте негативних впливів маємо вдосталь. Так, на початку 2007 року, вчені Петербурзького відділення РАН оприлюднили вплив нестандартної лексики російської мови на людей,

які нею користуються. Вони виявили погіршення зору і статевих функцій, згасання пам'яті і розумової активності. Ці ж науковці зробили висновок, що нестандартна російська лексика є потужним чинником біоенергетичного самознищення. Вона несе негативне енергетичне поле, що налаштовує стосунки людей в сторону недовіри, недоброзичливості, ворожості й агресії та неповаги до інших людей. Якщо взяти до уваги ці наукові висновки, то вже на їх основі можна ставити питання: навіщо нам ця мова?

Однак крім цього, російська мова є співучасником геноциду народів, які входили до складу російської імперії. За сто років її існування (1856–1959) зійшли з історичної арени 108 народів. На період 1959 року в російській імперії залишилося ще 98 народів. Тоді в Росії був запущений новий проект (образование новой исторической общности – советский народ), який мав відкинути в небуття решту цих народів.

Коли оглянути в ретроспективі нищення української мови росіянами, вражає надзвичайна жорстокість, диявольська підступність і широкий спектр та діапазон нищення: від фізичного масового вбивства самих носіїв цієї мови (Батурин 1709 року, Голодомор 1932–33 рр., репресії 1937–38 рр., війна 1941–45 рр.) із поширеною формулою «хороший хохол – мертвый хохол» до лицемірно-услесливого («кровні брати» і «дві братні мови, які гармонійно розвиваються та взаємно збагачують одна одну»); від категоричного «украинского языка не было, нет и быть не может» до поблажливого – «какая разница на каком разговаривать, то пусть будет русский». І що характерно, – коли загарбницькі авантюри вдавалися росіянам, вони були вкрай жорстокими. Коли імперія сама потрапляла у скруту, поведінка росіян змінювалась. Так, у 1812 році, коли французи захопили Москву, царський уряд ігнорує настанови Катерини II про нищення історичної пам'яті в Україні і згадує про «единокровный и одной веры народ» та про славетне українське козацтво. Услужливий І. Котляревський формує декілька козацьких полків, і українці рятують російську імперію. І. Котляревському за службу цар «жаловал чин генерала».

Може постати питання: для чого росіянам тратити стільки зусиль і завдавати стільки горя і страждань іншим народам? Відповідь можна знайти в ментальності Золотої орди, метою якої було бісівське прагнення до світового панування. Нашадки не позбулися цього прагнення. Адже ж лише на початку ХХ століття скільки вони пролили людської крові аби «водрузить красное знамя на всей

планете», в другій половині ХХ століття нащадки старались міцно закріпитись на п'ятій частині земної суші, впроваджуючи проект «образования новой исторической общности – советский народ». Сьогодні московські зазіхання на світове панування відомі як намагання Кремля поширювати ідеї «русько-європейської міра» і спасати Європу та світ від «растлевания».

Сьогоднішня Росія переживає не найкращі часи – у неї вичерпується облудний ідеологічний арсенал: «спасение истинной веры, спасение всего мира от цепей капитала», «образование новой исторической общности», «спасение Европы от растления». З кожним роком народи світу все більше і більше переконуються, що росіяни – звичайні загарбники. Але з часів СРСР у них залишилась велика кількість зброї, яку вони почали використовувати, повернувшись до свого традиційного методу загарбання – кровопролитної війни. Однак на цей раз вона є складовою широкомасштабної гібридної війни, куди входять: дестабілізація внутрішньополітичного життя всередині України шляхом втручання у вибори керівництва держави, терористичні вбивства провідних українських лідерів, інформаційна й економічна війни. Сюди ж, як однією з головних складових, входить мовна війна. «Русский язык – наше оружие в ХХІ веке», – заявив російський політик Жириновський.

Яку ж реальну небезпеку несе російська мова сьогодні? Як раніше, вона продовжує виконувати завдання мови – вбивці. Пригнічення рідної мови, виведення її з сфери повсякденного життя нації заважає нам відчувати повноцінним господарем на своїй землі, не дає реалізувати свій інтелектуальний потенціал на розбудову своєї держави. Та це далеко не вичерпує пагубну роль російської мови. Відповідно до досліджень соціологічного інституту імені О. Разумкова, зголосилися етнічними українцями понад 90% опитаних, росіянами – 6,3%. Щодо мови, то 50% постійно спілкуються українською мовою, двомовних (укр. і рос.) – 24%, тільки російською – 24%. [6, с. 26].

Як бачимо, близько половини етнічних українців упродовж 26 років продовжують перебувати в російському мовному полоні. Це створює певну реальну загрозу національній безпеці України. Вже сьогодні бачимо, що там, де просування української мовної політики було пущене на самоплив (а фактично віддано російській пропаганді), там несприйняття української держави переросло в сепаратизм і агресію проти України. Який же механізм переходу

(трансформації) російськомовного громадянина України в сепаратиста, адже мовної проблеми в Україні немає?

Як зазначає академік В. Кожевников, «ніякої мовної проблеми в Україні не було, немає і бути не може. Є проблема невігластва багатьох українців, які попали в зону впливу російської пропаганди [7, с. 21]. Саме ворожа російська пропаганда, засвоєна російськомовними громадянами, дає вибуховий результат. Відповідно до соціологічних досліджень, етнічний українець, який підтримує і свою державу, і українську мову, але сам російськомовний, у 2.5 рази більше піддається російській пропаганді за україномовного українця [2, с. 2]. Саме тут ми несемо, якщо говорити мовою війни, втрати в живій силі. Панування російського інформаційного простору в Україні дає Кремлю очікуваний результат – російськомовний українець виступає за мир і не підтримує свою владу.

Відповідно до результатів соціологічних досліджень, які приводить газета «День», лише 7% мешканців Донбасу турбує мовне питання, для решти 93% це питання байдуже [4, с. 4]. Та ми маємо приклад країн світу: там, де нав'язується дві мови в державі, відбувається поділ людей на два ворожих табори (як у Канаді чи Ізраїлі). Цю обставину добре знають в Кремлі і прикладають великі зусилля, аби нав'язати в Україні двомовність, що обов'язково приведе до дестабілізації і полегшить розвал держави.

Перед російською мовною агресією Україна постійно капітулює. Для підтвердження наведу один приклад. Закон України «Про засади мовної політики» встановлює: «Рекламні оголошення виконуються державною мовою або іншою мовою на вимогу рекламодавця» [8, с. 26]. Як бачимо, приведена стаття дає зелену вулицю російській мові, і така позиція є ганебною, або це звичайний колабораціонізм. Ще 20 грудня 2010 року Верховний Комісар ОБСЄ Кнут Воллебек піддав справедливій критиці українську владу, яка під виглядом «дерегуляції мовного питання, лібералізації і демократизації усуває будь-яку підтримку державної мови» [9, с. 211].

Враховуючи вищезазначене та пам'ятаючи загальний висновок, сказаний І. Драчем у 1993 році щодо українсько-російських відносин («В Росії ніколи не було, не має і поки що не передбачається іншого інтересу в Україні, як винищення до решти, до ноги, до пня української нації») [5, с. 13-14], вважаємо достатнім, щоб російську мову виокремити із ряду іноземних мов, що побутують в Україні, і прийняти на державному рівні ряд запобіжних заходів, щоб нейтралізувати пагубну дію російської мови.

Однак цим не обмежується руйнівна роль російської мови. Кремлівське керівництво зробило російську мову знаряддям прямої військової агресії: після прийняття Державною думою РФ закону, який дозволяє Президенту РФ застосовувати збройну силу для захисту російськомовних в інших країнах. В такий спосіб російська мова стає тим чинником, який в будь-який момент може бути приводом широкомасштабного вторгнення російських військ в Україну. Вона стає своєрідним громоприводом під час грози чи радіомаяком у нашій обороні, який накликає удар по наших позиціях.

Держава зобов'язана адекватно реагувати на національні загрози і робити все необхідне для їх знешкодження. Тож з метою збереження національної безпеки, перед загрозою прямого воєнного вторгнення російська мова має бути оголошена як ворожа, а відтак небажана на території України. Для цього насамперед необхідно:

- по всій території України забезпечити український національний за змістом і україномовний за формою інформаційний простір;
- зупинити засилля російської друкованої продукції;
- впровадити в Україні повсюдно україномовну атмосферу в усіх сферах суспільного життя;
- припинити міграцію росіян в Україну;
- тимчасово, на період гібридної війни з Росією, призупинити вивчення російської мови як обов'язкового предмета у закладах загальної середньої освіти;
- збільшити число годин на вивчення української мови та тих іноземних мов, які не несуть загрози суверенітету України.

Список використаних джерел та літератури:

1. Бастерс-Дільгер Ю. Сильні та слабкі сторони Європейської хартії регіональних мов // Мовознавство. – 2010. – № 1.
2. ГО «Відсіч». Звернення «Вимагаємо особливого статусу українській мові» // Українське слово. – 2015. – 4-10 лип.
3. Грималюк І. Мововбивство і не тільки / І. Грималюк. – Тернопіль, 2013.
4. Мова державна, мова офіційна й інформаційна безпека // День. – 2014. – 7 черв.
5. Драч І. Чи покається Росія? Виступ на Міжнар. наук. конф. «Голод 1932–33 рр. в Україні» // Визвольний шлях. – 1993. – Кн. 11.

6. Кобилюк В. Праукраїна і санскрит. – Тернопіль : Вид-во «Мандрівець», 2011.

7. Кожевніков В. Українські національні цінності і українська інтелігенція. – Київ : Вид-во ПП «Панмедіа», 2016.

6. Кореспондент. – 2017. – № 26-27.

8. Марусик Т. Боротьба за не паперовий статус української мови триває // Слово Просвіти. – 2017. – 11-17 трав.

9. Нова влада: виклики модернізації // Аналітичний збірник. – Київ, 2011.

С. І. Никитюк,
викладач англійської мови
(м. Кам'янець-Подільський)

МОВНІ ЗАСОБИ У ТВОРЧОСТІ Т. Г. ШЕВЧЕНКА

Шевченко надав літературній мові внутрішньої естетичної впорядкованості, збагативши народнорозмовну мову органічним уведенням у неї елементів з інших джерел і тим самим віддаливши мову літератури від побутової мови. У мові Тараса Шевченка органічно злилися пісенний фольклор й усна оповідь, доповнені всім тим, що збереглося від давніх мов, уживаних у Київській Русі і в Україні [1].

Мета статті – окреслити характерні для мовно-поетичної творчості Кобзаря мовні фігури.

Історизми у Шевченкових текстах виконують функцію відтворення, колориту минувшини, наприклад: «Допировали Хоробрі русичі той пир» (3 предсвіта до вечора...), «Бряжчить шабля о шоломи, тріщать списи гартовані» (там само), «Потягли свої улуси З турками татари» («Заступила чорна хмара...»), «Дружина, отроки, народ Кругом його во златі сяють» («Царі»). Як лексичний художній засіб історизми розширюють функціональні можливості поетичного слова-образу й у шевченкових творах нерідко переростають на слова-символи [4].

Історизми в творах Тараса Шевченка, з одного боку, позначені піднесеністю, що поєднується з героїзацією, часом романтизованою гіперболізацією давніх подій: «У труби затрубили, У

дзвони задзвонили, Вдарили з гармати, знаменами, Бунчугами гетьмана укрили» («У неділеньку у святую»), а з другого, – пройняті іронією, зневагою. Забарвлені гротесково: «Як цариця по Києву З нечосом ходила... У Межигорського Спаса Вночі запалила. І по Дніпру у золотій галері гуляла, На пожар той поглядала, Нишком усміхалась» («Невольник»).

Традиційно архаїзми використовуються в художній літературі для відтворення історичної реальності й тогочасної мови героїв, для надання мові урочистості, піднесеності, для характеристики негативних явищ як засіб створення іронії, сатири та сарказму. У поезії Шевченка різні художні функції виконують власне лексичні архаїзми: пря (спір), глаголи (слова, мова), вої (воїни), ланіти (щокі); лексико-словотвірні архаїзми: возлісся (узлісся), правдолюбіє (правдолюбність), телець (теля); лексико-фонетичні архаїзми: врата (ворота), враг (ворог), глава (голова), древо (дерево), злото (золото). Для збереження першоджерела у переспівах зі «Слова о полку Ігоревім» поет використовує лексичні та лексикословотвірчі архаїзми, наприклад: «У Путивлі-граді вранці-рано», «Полечу, – каже, – зигзицею», «Рукав бобровий омочу. Омию кров суху. Отру Глибокії тяжкії рани...», «На вої любії мої, на князя, ладо моє миле», «Моє веселіє украв» («Плач Ярославни»). Як стилістичний засіб архаїзми у поезії Шевченка виконують різну роль – стилізаційну, характеризувальну, емотивно-еспресивну [2].

Біблеїзми підкреслюють урочистість, піднесеність розповіді або, навпаки, надають художньому викладу сатиричного чи іронічного забарвлення, служать передачі гротеску чи сарказму.

У творах Тараса Шевченка біблеїзми використовуються як для позитивних характеристик (чудотворець, великомученик, пророк Божий, ангел святий, присносуший, всетворящий, всещедрий, всемудрий, пресвятий, пречистий), наприклад: «Де ж ти? Великомученице святий? Пророче Божий? Ти меж нами, Ти, присносуший, всюди з нами Витаєш ангелом святим» («Мені здається, я не знаю...»), так і для увиразнення негативних, здебільшого саркастичних оцінок (суєслов, лицемір, фарисей, Іуда, Ірод та ін.): «Суєслови, лицеміри. Господом прокляті» («Кавказ») [3].

Шевченкові поетичні тексти багаті на біблійні оніми, серед них найменування напівлегендарних історичних осіб (Авраам, Мойсей, Ірод. Осія, Іов, Ієремія, Ісаїя), різні назви Богів (Яхве, Небесний Цар, Всеблагий, Пресвятий, Владика тощо). Переважну більшість біблеїзмів Шевченко переосмислює в позитивному, часто

піднесеному плані. Усталений вираз на початку було Слово (від біблійного виразу «на початку було Слово, а Слово в Бога, і Бог був Слово») поет пов'язує з роздумами про Божу природу поетичного слова, пісні та їхньої ролі в духовному відродженні людини: «Ну що б, здавалося, слова... Слова та голос – більш нічого, А серце б'ється – ожива, Як їх почує!.. Знать, од Бога І голос той і ті слова Ідуть меж люди!» («Ну що б, здавалося, слова...»). У своїх творах Тарас Шевченко використовує біблеїзм Страшний суд як символ Господньої кари за земні гріхи та вчинені злочини: «Мов з тісної домовини На той останній Страшний суд Мерці за правдою встають» («Сон») [3].

Біблеїзми у творчості Шевченка мотивовані як естетичною та етичною вартістю тексту Біблії, яку добре знав і художньо трансформував поет, так і змістом та стилістикою конкретного поетичного твору.

У художньому тексті антоніми виступають основою антитези, характерної для поезики Тараса Шевченка: «Одна-стара не здужає встати, А другая – молодая Дума погуляти!» («Меж скалами, неначе злодій...»).

У творах Шевченка частіше зустрічаються загальномовні пари слів із контрастною протилежністю: «Все йде, все минає – і краю немає, Куди ж воно ділось? Відкіля взялось? І дурень, і мудрий нічого не знає» («Гайдамаки»). Поет творчо використовує синонімічні потенції однієї з лексем традиційної антонімічної пари, пор.: правда/кривда (неправда, брехня), живий/неживий (мертвий), талан/неталан (безталання), воля/неволя (кайдани), доля/недоля (горе), наприклад: «Страшно впасти у кайдани, Умирать в неволі; А ще гірше – спати, спати І спати на волі» («Минають дні, минають ночі...»); «По тім боці – моя доля, По цім боці – горе» («Тополя»).

Традиційну субстантивовану антонімічну пару багатий/убогий Шевченко увиразнює синонімом сирота: «Тече вода і на гору Багатому в хату» («Сова»). У деяких творах поета комплементарні антоніми виконують конструктивну композиційну роль: зелений/чорний (почорнілий), правда/неправда, слова/неслова, добрий/злий (лихий) («Давидові псалми»), сонце (правда)/тьма (неправда) («І тут, і всюди – скрізь погано...»), добре/лихе, зле («Три літа»).

Мовні засоби в поезії Тараса Шевченка – важливий засіб, що увиразнює змістовий контраст поетичного вислову, для

відтворення історичної реальності й тогочасної мови героїв, для надання мові урочистості, для естетичної та етичної вартістю тексту.

Отже, Шевченківська мовна творчість невичерпна у своїх функціональних виявах і взаємозв'язках мовних рівнів. Вона відзначається складним, але чітко організованим переплетінням численних лінгвостилістичних засобів, виявлення яких дає змогу глибше пізнати творчу індивідуальність поета.

Список використаних джерел та літератури:

1. Ващенко В.С. Мова Тараса Шевченка. / В.С. Ващенко. – Х., 1963. – С. 15-21.
2. До питання про джерела архаїзмів у мові творів Тараса Шевченка / О. Дзига // Українська мова і література в школі. – 1961. – № 5. – С. 34-35.
3. Жайворонок Н. В. Українська етнолінгвістика: Нариси : [навч. посіб. для студ. вищих навч. закл.] / Н.В. Жайворонок. – Київ : Довіра, 2007. – С. 205-210.
4. Журба І. Я. Стилiстичнi функцiї бiблiйних образiв у поезiї Т.Г. Шевченка. / І. Я. Журба. – Київ, 1964. – С. 22-29.
5. Русанівський В. М. Історична лексика в поезії Т. Шевченка / В. М. Русанівський // Мовознавство. – 1991. – № 4.

В. В. Олійник,
кандидат педагогічних наук, доцент
(м. Хмельницький)

ПЕДАГОГІЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ П. КУЛІША

*«Єдиний скарб у тебе – рідна мова,
Заклятий для сусідського хижацтва:
Вона твого життя міцна основа.
Певніша над усі скарби й багатства»*
(П. Куліш)

Постать П. Куліша є надзвичайно важливою в історії української літератури. Український письменник, етнограф, мовознавець, перекладач, видавець, громадський діяч, організатор національної культури П. Куліш склав першу фонетичну абетку для української мови, яка лягла в основу сучасного українського правопису.

Визначним є внесок П. Куліша у розвиток української ліричної та ліро-епічної поезії. Зауважимо, що вершиною його поетичної творчості стала збірка «Дзвін» (1893) [3].

Письменник велику увагу приділяв шануванню звичаїв, традицій українського народу. Так, у вірші «До рідного народу» картав українців за те, що забувають свої традиції, славу предків. Вони мають неоціненний скарб – рідну мову, але й «з рідним словом» туляться, «мов злодій». Письменник закликав народ до освіти, культури [2].

У своїй різноманітній діяльності П. Куліш особливого значення надавав справі народної освіти. З його біографії ми знаємо, що певний період він був шкільним учителем. Письменник писав, що «справа вчителя – велика справа, а й надто вчителя початкового» [4].

У 1841 р. П. Куліш учителював спочатку в Луцькій дворянській школі, а потім на такій же посаді в Києво-Печерській дворянській школі. У шкільній практиці використовував лабораторний метод.

У 1846 р. П. Куліш видрукував книгу «Повість про український народ», яку написав для дітей старшого віку.

Відбувши 3-літнє заслання в Тулі (П. Куліша заарештували як члена Кирило-Мефодіївського товариства), він боровся за складання та видання підручників для практичної роботи в українській школі.

Куліш заснував у Петербурзі свою власну друкарню, що відіграла велику роль у поширенні українських книжок у 60-х рр. XIX ст.

Зазначимо, що в кінці 1850-х років Куліш уклав першу фонетичну абетку для української мови, в якій не було церковнослов'янських літер ѣ та ы, з'явилася літера g (на позначення г). Загалом саме правопис Куліша лежить в основі сучасної української абетки, хоча для цього первинна кулішівка пережила значних перетворень [1; 3].

Для шкільного вжитку письменник склав і видав читанку українською мовою – «Граматку (1857)». Зміст «Граматки» складався переважно з церковної частини. Зазначимо, що поряд із матеріалом для читання, письма і рахування Куліш умістив і коротеньку історію України в уривках із дум і примітками.

У передмові «Граматки» він писав про потребу рідної школи: «Скільки ні єсть у нас по Україні граматок і букварів, що всі вони не годяться нам для першої науки письменства, бо печатані не нашою мовою, а через те всяка дитина довго нудиться над книжкою, поки навчиться іноязичні слова розбирати...» [5, с. 55].

В кінці «Граматки» Куліш звернувся із закликом шанувати рідне слово, бо «хто його зневажає й забуває, той самохіть виганяє себе з рідної сім'ї української» [5, с. 56].

Підкреслимо, що Кулішева «Граматка» складена не буквоскладовим методом, а за новою технологією – методом цілих слів.

Сам Куліш надавав своїй «Граматці» великої ваги. У листі до батька він писав, що видав книгу для людей, які бажають просвітити свій розум наукою.

Щиро привітав Кулішеву «Граматку» Т. Шевченко. У своєму щоденнику він записав: «Это первый свободный луч света, могущий проникнуть в сдавленную попами невольничью голову» [5, с. 56]. Під впливом Кулішевої «Граматки» Т. Шевченко й сам склав «Буквар» (1861) і мріяв ще скласти рахування, етнографію і географію.

У скороченому вигляді свою «Граматку» П. Куліш видав удруге 1861 року.

Дуже близько припала до серця українському селянству Кулішева «Граматка». Про це він сам писав своїм приятелям. Проте уряд ставав на перешкоді до поширення цієї книги. Відповідно до наказу уряду окремі поміщики сотнями скупили «Граматку» й не пустили її в народ. Так, у маєтку Галагана в Сокиринцях на

Полтавщині досить велике число примірників «Граматки» долежало аж до 1917 року.

Зазначимо, що після «Граматки» П. Куліш видрукував три педагогічні статті під загальною назвою «Виховання й наука». Дві з них було вміщено в журналі «Основи» (1862), а третю – у львівській «Правді» (1869). У цих невеличких статтях письменник обґрунтував на фактичному матеріалі свої загальнопедагогічні погляди й подав практичні поради в справі дошкільного й шкільного виховання.

Великого значення надавав Куліш і шкільному вихованню дітей. На його думку, між домівкою й початковою школою не повинно бути прірви, яку страшно дитині переступити. Учителю повинен бути високоосвіченою людиною й у своїх учнях насамперед мусить шукати людини, а не ставитись з погордою до учня, як до тварини, яку він мусить перевиховати.

Початкова школа, на думку П. Куліша, повинна прищеплювати учням громадські інстинкти: «Школа не мусить лякати дитини, – писав він. Перестане вона лякатися тільки тоді, як зробиться дитині новою домівкою, з новими, вже не родинними, а громадськими, правами і втіхами» [5, с. 57].

Отже, Пантелеймон Куліш є видатною постаттю української історії. Вивчення його життя і діяльності завжди залишається досить актуальним. Важливою і цікавою у творчій спадщині вченого є його педагогічна діяльність.

Список використаних джерел та літератури:

1. Історія української літератури. Кінець XIX – початок XX ст. : у 2-х кн.: підруч. / За ред. проф. О. Д. Гнідан. – Київ : Либідь, 2005. – Кн. 1. – 624 с.

2. Куліш П. До рідного народу [Електронний ресурс] / П. Куліш. – Режим доступу: <http://dovidka.biz.ua/do-ridnogo-narodu-analiz>. – Назва з титул. екрану.

3. Куліш П. О. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://uk.wikipedia.org/wiki/Куліш_Пантелеймон_Олександрович. – Назва з титул. екрану.

4. Куліш П. Повне зібрання творів. Листи / П. Куліш. – Київ : Критика, 2005. – Т. 1: 1841-1850. – С. 114.

5. Ткаченко І. П. О. Куліш педагогом / І. Ткаченко // Рад. освіта. – 1927. – № 4 (квітень). – С. 54-57.

В. О. Парандій,
кандидат історичних наук, доцент
(м. Хмельницький)

РІДНА МОВА ЯК ВАЖЛИВИЙ ФАКТОР КОНСОЛІДАЦІЇ УКРАЇНСЬКОЇ НАЦІЇ

*«Без усякої іншої науки ще можна обійтися,
без знання рідної мови обійтися не можна»
(Олександр Олесь)*

Нині у контексті євроінтеграційних процесів актуальним є мовне питання. На розвиток рідної мови впливає багато чинників. Зазначимо, що серед факторів, що найактивніше впливають на формування національної свідомості будь-якого народу, найважливіше місце посідає культура та її окремі елементи. Перевага серед цих елементів належить мові. Видатний вітчизняний філософ і філолог О. Потебня розглядав мову не тільки як етнодиференціюючу, а й як етноформуючу ознаку будь-якого народу [4].

Учені В. Іванишин і Я. Радевич-Винницький стверджують, що «пізнання мови – це пізнання народу, його ества, його душі, його витоків та історичних шляхів – усього того, чим народ цікавий для інших народів. Адже народи, як і окремі люди, виявляють інтерес і повагу лише до того, хто являє собою особистість – своєрідну й неповторну. Годі розраховувати на пошану інших тому, хто не має поваги сам до себе» [1].

Підкреслимо, що мова є сховищем знань, здобутих упродовж історії розвитку етносу та виступає засобом передачі соціального досвіду від покоління до покоління. Мова – це не лише засіб спілкування, але й природний резервуар інформації про світ і насамперед про власний народ.

Зауважимо, що нація, як і будь-яка інша спільнота людей, не може ні сформуватись, ні існувати без спілкування її членів, без збереження ними історичної пам'яті, надбань духовності, самоусвідомлення, без ідентифікації – відчуття приналежності до цієї спільноти. Універсальним засобом здійснення всього цього є мова. Вона забезпечує єдність, функціонування і розвиток національного організму в просторовому та часовому вимірах [4].

Ми усі знаємо, що не може бути українського народу без української мови. Дуже слушно про національну мову як феномен

культури говорив І. Огієнко у праці «Українська культура»: «Мова – це наша національна ознака, в мові – наша культура, ступінь нашої свідомості. Мова – це форма нашого життя, життя культурного і національного організування. Мова – душа кожної національності, її святощі, її найцінніший скарб... Звичайно, не сама по собі мова, а мова, як певний орган культури, традицій... і поки живе мова – житиме й народ, його національність. Не стане мови – не стане й національності: вона геть розпорошиться між іншим народом» [4].

Мова є неповторним кодом нації, визначальним чинником її утворення, утвердження й розвитку, збереження пам'яті, традицій та цілісності національної держави. Непереможний дух нації – це її мова.

Під поняттям «рідна мова» ми розуміємо: це мова нашого дитинства, мова найпершого досвіду пізнання світу, основа перших взаємовідносин у суспільстві.

І ми не повинні втрачати нашу мову, забувати, уникати, ігнорувати ті слова, вирази, фразеологізми, авторами яких є найвідоміші українські письменники та дослідники.

Отже, основним завданням держави є не лише підтримка, а й використання на належному рівні державної мови. Саме з її допомогою людина може пізнавати та розуміти світ, в якому вона перебуває, живе та будує плани на майбутнє. Тільки на основі єдиної державної мови може формуватися нація.

Список використаних джерел та літератури:

1. Іванишин В., Радевич-Винницький Я. Мова і нація [Електронний ресурс] / В. Іванишин, Я. Радевич-Винницький. – Режим доступу: <http://www.ukrlit.net/lib/ivanishin/2.html>. – Назва з титул. екрану.

2. Корж І. Мова й нація як важливі чинники безпеки держави [Електронний ресурс] / Ігор Корж. – Режим доступу: <http://veche.kiev.ua/journal/1530>. – Назва з титул. екрану.

3. Мова і нація // Дзеркало тижня. – 2004. – № 45 (520). – 6–12 листоп.

4. Мова як феномен культури [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://p-for.com/book_328_glava_18_2._Mova,_jak_fenomen_kulturi.html. – Назва з титул. екрану.

О. О. Петрушенко,
кандидат філологічних наук, доцент
(м. Хмельницький)

ЛЕКСИКО-СЕМАНТИЧНА ПОЛЬОВА КОНЦЕПТОСФЕРА ЧАС У СУЧАСНІЙ ЛІНГВОСТИЛІСТИЧНІЙ ПАРАДИГМІ

Постановка проблеми. На сучасному етапі розвитку національної поетики *час* є визначальною категорією художнього мовомислення та мововираження, найпотужнішим семантичним полем із широким арсеналом засобів лексичної реалізації в тексті.

У сучасній українській лінгвостилістиці ефективним інструментом дослідження й опису конститутивних ознак поетичної мови слугує поняття *лексико-семантичного поля*. Структурування ЛСП дає змогу показати цілісність лексико-тематичних і лексико-асоціативних зв'язків слів між компонентами мови і тексту, простежити семантико-стилістичні зв'язки між лексичними одиницями – назвами концептуальних понять. Природно, отже, що попри наявність інших антропологорієнтованих методик функціонально-семантичного аналізу (пор. поняття *концепт*, *образна парадигма*, *ключове слово*, *наскрізний образ*, *лексична домінанта* і т. ін.) ЛСП й досі залишається одним із продуктивних методів дослідження мови поезії (Л. А. Лисиченко, С. Я. Єрмоленко, Н. М. Сологуб, Л. О. Ставицька, Л. О. Пустовіт, Г. М. Сюта, Н. О. Мех, О. М. Тищенко).

У цих працях проаналізовано основні поля лексики української мови, подано систематизацію поетичної лексики за семантико-тематичними ознаками, простежено вияв семантичних змін у слові та специфіку функціонування слова в художньому дискурсі з погляду його естетичних функцій та реалізації узуальних й оказіональних взаємозв'язків між лексичними одиницями.

Мета статті – проаналізувати лексико-семантичне поле *час* в аспекті виявлення його дистрибутивних структурно-семантичних та функціонально-стилістичних характеристик в українській поезії другої половини ХХ ст.

Виклад основного матеріалу. Оформлення теоретичної ідеї поля у лінгвістиці традиційно пов'язують з іменем австрійського вченого Й. Тріра. Спираючись на тезу В. Гумбольдта про «внутрішню форму мови», Й. Трір створює новий метод узагальнення структурних

зв'язків у лексиці – *метод семантичного поля*, хоч і не дає його чіткого визначення. Наявні в мові поняття (у розумінні дослідника воно виявляється тотожним значенню) Й. Трір групує за принципом схожості (тотожності) або протилежності. У межах таких груп поняття (значення) існує тільки завдяки співвіднесеності з іншими поняттями (значеннями) і відповідно до своєї знакової сутності набуває справжнього змісту тільки через суміжні компоненти.

На сучасному етапі вивчення теорії польового структурування в українському мовознавстві *поле* трактують як «сукупність мовних одиниць, переважно лексичних, об'єднаних спільністю змісту, одним поняттям, функціональною подібністю позначуваних явищ» [8, с. 131].

Польовий метод виявляє ефективність при дослідженні різних рівнів мовної системи – фонетичного, лексико-фразеологічного, синтаксичного, семантичного (пор. праці Г. С. Щура, Ю. М. Караулова, О. В. Тарасової та ін.). Відповідно до цього, окрім згаданих уже *лексичних* полів, дослідники «розрізняють *граматичні, морфосемантичні, синтагматичні*, а також *асоціативні поля*, що формуються на основі об'єднання слів-асоціатів навколо слова-стимулу» [8, с. 131]. Застосування польового методу при міжрівневому функціональному підході до аналізу мовних явищ сприяє виокремленню *функціонально-семантичних полів* (М. М. Гухман, О. В. Бондарко, М. В. Всеволодова). З огляду на конкретну дослідницьку спрямованість дисертації, ми зосередили увагу на працях, концептуально пов'язаних із розробленням і поглибленням теорії власне *лексико-семантичного поля*.

Застосовуючи поняття ЛСП до поетичної мови, до системи художнього тексту, вкажемо на наявність специфіки, адже художній твір – це «цілісна система, кожний елемент якої естетично позначений, образно зумовлений, мотивований змістом цілого» [5, с. 222].

У художньому тексті ЛСП визначаємо через виявлення сполучуваності слів у контексті. Ці поля мають систему відповідних опорних лексем, об'єднаних тематично й семантично, із якими зв'язані образні словесні ряди (номінативні, епітетні, метафоричні, епітетно-метафоричні, перифрастичні тощо). Їхня структурна організація теж відбувається за певним принципом: ЛСП «вбирають у свою структуру стрижневу лексику – ядро, із якою зв'язані образні словесні ряди (номінативні, епітетні, метафоричні, епітетно-метафоричні, перифрастичні тощо)» [1, с. 8].

В українській лінгвостилістиці кульмінація наукового інтересу до методу моделювання семантичної структури поетичного слова і структурування поетичної лексики у лексико-семантичні поля сягає 80 – 90-тих років XX ст., інтенсивність його застосування не знижується й сьогодні. Наскрізною тезою відповідних досліджень стає положення про те, що «між значеннями поетичних слів існують системні відношення, які найбільш повно можуть виявлятися шляхом опису відповідних лексико-семантичних полів» [6, с. 3]. Продуктивне застосування функціонально-семантичного підходу до дослідження вербальних явищ, що репрезентує їх як класифіковану структуру із закономірностями сполучення з іншими словесними знаками, уживання в певних ситуаціях, спостерігаємо у працях В. М. Русанівського, С. Я. Єрмоленко, Н. М. Сологуб, Л. О. Ставицької, Л. О. Пустовіт, Г. М. Сюти, О. М. Тищенко, В. А. Буди, О. О. Маленко.

Кожен художній текст репрезентує частину лексики того чи того ЛСП, наявного в лексичній системі мови. Частотність уживання конкретних лексичних одиниць, специфіка їхньої контекстуальної сполучуваності часто детермінується жанрово-тематичними особливостями твору, індивідуальними художньо-естетичними настановами й уподобаннями автора. Важливу роль у цьому процесі посідають лексичні засоби, які «виражають принципово важливі для семантики образу значення» [3, с. 318].

Твори на певну тему містять систему опорних лексем, об'єднаних тематично й семантично, які формують відповідне лексико-семантичне поле з центром, ядром та периферією. На роль центру в такому системному утворенні претендує одиниця, що «інтегрує семантичні лінії розвитку образу».

Детально розглядаючи сутність лексико-семантичної концептосфери *час*, варто зазначити, що *час* належить до числа фундаментальних понять, які формують національно-мовну картину світу, це «асоціативно-образний поліконденсат, у якому відобразилися національно-культурна, ментально-психологічна специфіка і ціннісна орієнтація українського народу» [4, с. 192]. На сучасному етапі розвитку національної поезики ця категорія художнього мовомислення та мововираження репрезентована потужним лексико-семантичним полем із широким арсеналом засобів вербалізації в тексті. Адже «*час* як філософська категорія присутній завжди в художній творчості. До того ж, поет перебуває в певному часо-просторовому вимірі мови».

Варто наголосити на тому, що не всі зафіксовані в мові поезії другої половини ХХ ст. слововживання темпоральної номінації *час* актуалізують образне значення та додаткові конотативні нашарування. Передусім це стосується прийменникових та прислівникових конструкцій, які не є семантично самодостатніми і потребують лексичної комплементації: *прийти у час* (який? чого?), *за часів* (кого? чого?), *не час* (для чого?) і т. ін. Пор.: *Чужі приходять в час твоїх щедрот, / а я прийшла у час твого смутку* (Л. Костенко); *І не час, мовляв, у всепланетній / Небезпеці думати про рід* (І. Гнатюк); *Тепер не час для птиць блакитногрудих* (Б. Рубчак); ... *вквітчав вікно, як за часів Бояна* (І. Драч).

Автологічно-вказівне, конкретизувальне значення *пора* реалізує також епітетна сполука *вечоровий час* та регулярно вживана в узусі дієслівно-іменникова формула *прийде час*: *Згори йдемо у вечоровий час* (Л. Костенко);

... *та прийде час – і наші кам'яниці / Густими бур'янами поростуть* (М. Руденко).

Спостереження над мовою аналізованої поезії дає підстави констатувати, що під впливом позамовних чинників, які спричинилися до увиразнення суспільно-історичної маркованості слова *час*, поети-шістдесятники, поети 90-х років, а також поети діаспори системно розширили його прикметникову сполучуваність. Епітетне поле, що його формують художні означення часу в мові розглядуваного корпусу поезії збагачують епізодичні позитивно марковані контекстуальні характеристики, як-от: *Час – він мудрий, фікції скасує, / а, між іншим, я таки зостанусь* (Л. Костенко). Водночас експресивно протилежні до них негативно-оцінні означення (*скорботний, лютий, грізний, глухий, волохатий, високоосний, недобутий, пропащий, всеїдний, вовчий, знищувальний* і под.) формують значно ширший сегмент епітетного поля. Пор.: *Стою в скорботний час / і правлю під склепінням неба ... молебень душі* (І. Світличний); *Наш тривожний згорьований час* (І. Драч); *Чорний час іде, їй сльозу веде / І пожарисько чорнобоке* (М. Вінграновський). *В глухі часи загострюється слух, / У ті часи страшні, аж волохаті* (Л. Костенко); *Не треба заздрити Шекспіру / – він жив у дуже темний час* (Л. Костенко). Сполуки цього типу відбивають авторське бачення, розуміння подій у певну епоху, оцінку періоду в житті суспільства. Вони вдало «вписуються» в загальний метафоричний образ часу на тлі контрастування (аж до вибудовування внутрішньої антитези) інших позитивно й негативно маркованих складників

мікроконтексту: ... я іду до вас **не батьком сивим**,/ **а чорним круком у пропащий час** (Б. Рубчак); *Хто розпростер над нами/ добрі руки/ У вовчий час ненависті та стужі* (В. Вовк). Отже, знаходить підтвердження теоретична теза про те, що «естетична система письменника є джерелом словесного вираження наскрізного образу, до якого постійно повертається авторське художнє мислення при вираженні думок та емоцій, що хвилюють його творчу уяву» [2, с. 98].

У мові української поезії другої половини ХХ ст. фіксуємо метафоричні дієслівні сполуки на позначення скінченності часу як категорії буття, що суперечить його об'єктивним властивостям: *В сухих хвилинах час мій довгий гасне* (Б. Рубчак); ... *гине час, стікаючи кров'ю/ не написаних нами поем* (Л. Костенко); *Спекотою час захлинувся і пристав* (Б. Бойчук); *Води топлять/ І душу, і терпіння, й час* (М. Вінграновський).

Дієслова *гаяти, марнувати, вбивати, розстрілювати* ужиті як образні позначення поетичної дії щодо темпорлексеми *час*, а також вислів *знущатися над часом* в аналізованих поетичних текстах стають носіями значення «беззмістовно проводити час»: *Метушились тіні в протигазах,/ наче час, який потрібно згаяти* (Г. Безкоровайний); ... *затихнуть легенди про людей, які марнували час,/ тримаючи його в роті довго, смакуючи його густу, як олія, рідину, любуючись його теплом в стравоході і кишках* (Ю. Тарнавський); *Хлопчики розбещені,/ Молодички розпещені/ вбивали час* (Л. Костенко); *Скільки часу даремно збіжить,/ Поки дочекаємося досконалої людини* (В. Голобородько); *Не розстрілюйте часу робочого/ Кулетметною чергою слів* (Л. Костенко).

Окрему групу становлять образи, в яких абстракт *час* усвідомлюється як активний суб'єкт метафоричної дії: ... *час новітню створює красу* (Л. Костенко); *Час очистить Прип'ять незглибиму* (І. Гнатюк); *Усе, як цвіт, осипалось безслідно,/ І час його давно позамітав* (І. Гнатюк); *Час від його проникливого ока трутизну в мед підступно заховав* (Д. Павличко). У ряді поетичних контекстів цього типу домінує сема 'агресивність': *Час і над ним познущався жорстоко* (І. Гнатюк); *Чого ж нас так довго обточував час?* (М. Руденко); *Покотить нас ... обсмоктаних часом* (І. Драч); *Які ж то мали бути землетруси,/ Щоб так на мене обвалився час* (Л. Костенко).

Тенденція до опредметнення абстракта *час*, надання йому художніх параметрів відчутності простежується на прикладах контекстів, у межах яких він встановлює контекстуальні зв'язки з

іменниками, дієсловами, прислівниками, набуваючи конкретних рис в образах:

- зорових: *Навколо нього час лежав навалом* (Л. Костенко);
- слухових: *Тепер мій час на мене криче круком,/ Завихром падолистивим регоче* (Б. Рубчак); *Час зупинявся, цокав і кульгав* (Л. Костенко).

Проілюстроване розширення традиційної сполучуваності за рахунок оказіональних зв'язків з іменниками, дієсловами, прислівниками сприяє інтенсивному оновленню усталеної семантики стрижневої номінації, насичує абстрактне поняття конкретно-чуттєвим змістом.

Як бачимо, стилістична парадигма номінації *час*, окреслена в мові української поезії другої половини ХХ ст., не обмежується традиційними засобами текстової репрезентації. Застосування визначального для художньої мови принципу контекстуальної синонімізації сприяє встановленню і структурно, й семантично різних типів контекстного зближення. Зокрема, найпродуктивніші типи метафоротворення, пов'язані з мовно-естетичним освоєнням словесного знака *час*, оформлюються при перетині поняттєвих сфер *час* – *людина*, *час* – *природа* (*птаха, тварина, рослина, вода, вітер*), *час* – *простір*. Динамічно-процесуальну характеристику часу забезпечують дієслова – традиційні контактери, зафіксовані у «Словнику української мови» (СУМ) із конкретизувальною ремаркою *про час* (*іти, минати*), дієслова зі смисломодельовальною семою 'повільно' (*пливти, текти, повзти*) та дієслова зі смисломодельовальною семою 'швидко' (*летіти, мчатися, нестися* і т. ін.) [7, Т. 1, с. 58].

Висновки. Отже, визначальними характеристиками метафоричних структур, які відбивають поетичну актуальність і функціональність назв частин доби у мові української поезії другої половини ХХ ст., є реактивована чи оказіонально модельована образність, високий ступінь експресивної оцінності. Найбільш продуктивний та типовий розвиток відповідного лексико-семантичного мікрополя забезпечують процеси епітетизації та метафоризації (зокрема структури генітивної та предикативної метафори). Найвиразнішим вектором мовно-естетичної трансформації варто визнати антропоморфізацію.

Констатуємо, що в мові поезії другої половини ХХ ст. чітко виражені дві темпоральні лексико-тематичні парадигми, що формують значні за обсягом лексико-тематичні групи – *пори року* та

частини доби, побудовані за інтралінгвальними законами асоціації, виокремлення спільних сем. Загалом же аналізовану мовотворчість окреслено як асоціативно-образну креативну систему, орієнтовану на семантичну компресію часономенів як стрижневих компонентів поетичних словосполучень.

Виконане дослідження дає підстави стверджувати, що в мові аналізованих творів традиційний для української словесності поетонім *час* зазнає помітних функціонально-естетичних трансформацій. Цьому сприяють загальний напрямок опрацювання авторами поетичного матеріалу та особливості індивідуально-авторського бачення світу.

Список використаних джерел та літератури:

1. Буда В. А. Лінгвостилістика сучасного історичного роману про добу козацтва (60 – 90 pp. XX ст.) / В. А. Буда. – Київ : Рідна мова, 1998. – 164 с.
2. Бурячок А. А. Принципи моделювання семантичних полів лексики / А. А. Бурячок // Мовознавство. – 1985. – № 4. – С. 41–47.
3. Дідківська Л. Ієрархія асоціативних рядів у малій прозі Володимира Винниченка / Л. Дідківська // Літературознавчі студії. – Київ, 2001. – С. 317–322.
4. Кравець Л. В. Метафорична репрезентація концепту «час» в українській поезії XX ст. / Л. В. Кравець // Лінгвостилістика: об'єкт – стиль, мета – оцінка: зб. наук. пр. – К., 2007. – С. 192–197.
5. Кулибчук Л. Образність як лінгвістична категорія: (в аспекті суч. мовознавч. досліджень) / Л. Кулибчук // Мовознавство: матер. доп. та повідомл. IV Міжнар. конгр. україністів / [відп. ред. В. В. Німчук]. – К. : Пульсари, 2002. – С. 221–224.
6. Русанівський В. М. Слухаючи планету / В. М. Русанівський // Мовознавство. – К., 1986. – № 5. – С. 43–49.
7. Словник української мови : [в 11 т.]. – Київ : Наук. думка, 1970. – 1980 с.
8. Толстая С. М. К соотношению христианского и народного календаря у славян: счет и оценка дней недели / С. М. Толстая // Языки культуры и проблемы переводимости. – М. : Наука, 1987. – С. 154–168.

Л. О. Савчук,
кандидат педагогічних наук, доцент
(м. Хмельницький)

ВПЛИВ КОМП'ЮТЕРНИХ ТЕХНОЛОГІЙ НА ФОРМУВАННЯ ТА РОЗВИТОК ОСОБИСТОСТІ: ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІ АСПЕКТИ

Нині у ході євроінтеграційних процесів відбуваються зміни і в освіті. Значну увагу звернено на основні напрямки використання комп'ютерних технологій в сучасній освіті. Достатньо відмітити, що до зазначеної проблеми відноситься таке питання, як подолання психологічного бар'єру, що виникає у потенційних користувачів по відношенню до комп'ютерних технологій і пов'язаною з цим потребою оволодівати значним об'ємом інформаційних матеріалів. Психологічними вимогами до організації пізнавальної діяльності студента є стимулювання психологічних механізмів організації уваги, тренування пам'яті, розвиток мислення.

Психолого-педагогічне обґрунтування необхідне і при вирішенні питань, пов'язаних з навчанням інформаційним технологіям. Відбір навчального матеріалу в системі освіти повинен бути обумовлений не лише в дидактичному аспекті, який передбачає виконання всіх принципів і закономірностей навчання, але й психологічному, якщо мати на увазі органічну триєдність мети в процесі навчання інформаційним технологіям: навчання, виховання й розвиток студентів в інформаційному суспільстві [1].

Зауважимо, що найбільш актуальною на сьогоднішній день є проблема психологічного впливу активного використання комп'ютерної техніки в якості ефективного засобу навчання. Тут виникає безліч питань, так чи інакше пов'язаних з розробкою цілісної психологічної концепції навчання інформаційним технологіям. Мається на увазі весь комплекс питань, пов'язаних з формуванням мотивації і пізнавального інтересу в навчанні; встановлення раціонального, педагогічного виправданого діалогового спілкування студентів з комп'ютером на всіх етапах ознайомлення і засвоєння відповідної навчальної інформації; поєднання індивідуальних, групових і колективних форм комп'ютерного навчання; розвиток самостійності; організація оперативного контролю засобами комп'ютерних технологій; виявлення найбільш ефективних шляхів формування творчих здібностей студентів; організація продуктивної

взаємодії викладача і студентів, а також студентів один з одним в умовах комп'ютерного навчання [2].

Потрібно відмітити, що більшість із вищезазначених проблем ще не досліджені повністю. В останні роки з'явився ряд публікацій, в яких відображено спроби з певних психологічних позицій визначити раціональні шляхи використання комп'ютерної техніки в навчальному процесі. Обґрунтуванню психологічних проблем комп'ютеризації присвячені також праці багатьох зарубіжних учених. Виникнення концепції «людських відносин» пов'язують з ім'ям австралійсько-американського соціолога Е. Мейо. У ході досліджень на заводі Хоуторне компанії «Вестерн електрик» Е. Мейо і Ф. Ротлісбергер виділили важливу роль психологічних факторів у діяльності працюючих. Основний висновок їх багаторічних досліджень зводився до того, що вирішальний вплив на зростання продуктивності праці робітника роблять не матеріальні, а психологічні та соціальні фактори. Подальший розвиток зарубіжних досліджень, що мають відношення до трудової та професійної діяльності, було безпосередньо пов'язане з проблемами автоматизації і проектування технічних систем [3].

Так М. Монмомен виділяє три класи концепцій розвитку особистості. Перший напрямок – дослідження людських чинників, воно присвячене вивченню здібностей, професійних якостей, навичок, характеру та особливостей праці. Внаслідок широкої комп'ютеризації техніки тенденція останніх років для даного напрямку – переміщення акценту уваги на інтерфейс між людиною і комп'ютером. Когнітивні процеси, що виникають в процесі операторської діяльності, встановлюють абсолютно нові принципи мислення і розумового навантаження. Відбувається заміна старого поняття «людина-машинна система» на нове – «взаємодія між людиною і комп'ютером».

Наступний напрямок – ергономіка, орієнтована на операторську діяльність, більшою мірою було звернуто на вивчення розумових процесів прийняття рішень, аналізу інформації в реальних умовах управління технікою. В даному випадку оператор розглядається не як машина чи комп'ютер, а як мислитель. Основне завдання досліджень полягає в аналізі характеру та особливостей операторської діяльності.

Третій напрям – макроскопічна ергономіка, або макроергономіка (організаційне проектування та управління), орієнтоване на глобальне проектування діяльності, тобто

облік організаційних, економічних, соціальних, культурних та ідеологічних аспектів праці в соціотехнічних системах.

Саме вітчизняні дослідники (І. Ріхтер, П. А. Шевальов та ін.) акцентували увагу на тому, що людина – це не машина, а суб'єкт діяльності, керований свідомістю, і тому на перший план повинні виходити особистісні якості, особливості і здібності.

Проаналізувавши різні підходи до вирішення цих питань, слід зазначити що їх розв'язок направлений в першу чергу на формування всебічно розвиненої, гармонійної особистості. При цьому відмітимо, що основною характеристикою поняття «всебічний розвиток особистості» є його динамічність, тобто безперервність процесу пізнання, збагачення в своєму розвитку. Отже, одним із головних засобів вирішення психологічних проблем щодо ефективного використання комп'ютерних технологій у навчанні є залучення студентів до активної пізнавальної діяльності.

Зазначимо, що структура діяльності людини істотно змінюється у зв'язку з використанням сучасних інформаційних технологій. Комп'ютер є потужним інструментом, який у великій мірі перетворює інтелектуальну і мотиваційну сферу особистості людини, вносячи свої корективи. Тому використання комп'ютера у процесі навчання відіграє важливу роль в становленні особистості студентів за умови педагогічного осмислення впровадження комп'ютера у навчальний процес.

Важливо відмітити, що один із найбільших ефективних прийомів стимулювання пізнавальної діяльності студентів, формування мотивів навчання пов'язаний зі створенням проблемних ситуацій. Це означає, що в умовах комп'ютеризації повинні бути в повній мірі використанні психологічні закономірності, відображені в структурі теорії проблемного навчання.

Отже, психологічний аспект проблеми ефективності комп'ютерного навчання пов'язаний з аналізом пізнавальної діяльності, як головного механізму досягнення навчальних цілей, а педагогічний аспект передбачає виявлення і використання закономірностей самого процесу навчання, переосмислення педагогічних закономірностей з врахуванням специфічних умов комп'ютеризації.

Список використаних джерел та літератури:

1. Коломієць А. М. Функції освіти в період становлення інформаційного суспільства / А. М. Коломієць // Теорія і практика

управління соціальними системами: філософія, психологія, педагогіка, соціологія. – 2007. – № 1. – С. 15-23.

2. Актуальні проблеми психології : зб. наук. пр. / Ін-т психології ім. Г. С. Костюка НАПН України. – Київ, 2011. – Т. 2 : Психологічна герменевтика. – Вип. 7. – 248 с.

3. Психологія праці : навч. посіб. / О.Р. Малхазов. – Київ : НАУ, 2008. – 168 с.

Ю. В. Сис,
учениця 10-Б класу гімназії №2 м. Хмельницького,
Т. П. Томчишина,
науковий керівник,
вчитель української мови та літератури
(м. Хмельницький)

УКРАЇНСЬКІ СУЧАСНІ ІСТОРИЧНІ ФІЛЬМИ ЯК ЗАСІБ ВПЛИВУ НА ФОРМУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ

Василь Ілляшенко у своїй монографії писав: «Українське кіномистецтво має величезний потенціал, і якщо держава на перших порах виділить достатні кошти на його реанімацію, то в майбутньому воно не тільки окупиться і підніметься до світового рівня, а й сприятиме зростанню духовності, посиленню української національної ідеї», отож така повсякденна річ, як кіно, може стати великим початком відродження сили духу цілої нації [6].

За 26 років Незалежності України картотека українського кіно значно поповнилась фільмами, які дозволили українській кінематографії вийти на новий щабель розвитку. Поряд із тим українське історичне кіно як мистецьке явище недостатньо вивчене, тому виникла потреба проаналізувати сучасні екранізації з точки зору формування національного світогляду глядача, що визначило актуальність проблеми дослідження та його мету, що полягає у вивченні особливостей сучасних історичних фільмів на прикладі кінострічок «Хайтарма» (2013), «Поводир» (2013), «Незламна» (2015), «Жива» (2016), «Століття Якова» (2016), «Червоний» (2017) та аналізі їх впливу на формування національної ідентичності підростаючого покоління та глядачів дорослої вікової категорії.

Для реалізації поставленої мети були обрані наступні завдання:

- дати визначення понять сучасне історичне кіно, національна ідентичність;

- дослідити проблеми розвитку сучасної української кіноіндустрії;

- проаналізувати 6 найвидатніших українських кінострічок, рекомендованих критиками з позиції їх впливу на формування національної ідентичності та історичної пам'яті «Хайтарма» (2012), «Поводир» (2013), «Незламна» (2015), «Жива» (2016), «Століття Якова» (2016), «Червоний» (2017);

- провести соціологічне опитування та дослідити враження глядачів, вивчити їх рівень обізнаності щодо досягнень українського кінематографа.

Об'єктом дослідження є сучасне українське кіномистецтво.

Предметом дослідження є сучасні історичні українські фільми та їх вплив на формування національної ідентичності на прикладі кінострічок «Хайтарма» (2012), «Поводир» (2013), «Незламна» (2015), «Жива» (2016), «Століття Якова» (2016), «Червоний» (2017).

У сучасній науці особливої гостроти набуває тема якості та доступності українського кіно, його актуальності для сучасного глядача. У цьому ракурсі дослідники окреслюють низку проблем, притаманних кіноіндустрії 1993-2015 років, які впливають на розвиток українського кіномистецтва сучасності та зумовлюють його низьку якість:

- заповнення українського кінопростору продукцією зарубіжного виробництва;

- виїзд талановитих митців за кордон;

- брак фінансування та підтримки з боку держави та громадськості;

- застаріле обладнання;

- кінотеатри, які потребують ремонту;

- низька відвідуваність кінопрем'єр або відсутність кінопрем'єр в Україні;

- підвищена вартість квитків на кінопокази;

- практично усі фільми можна знайти і переглянути в мережі Інтернет;

- проблема дублювання іншомовних кінострічок українською мовою;

- проблема кінопоказів у маленьких містах, селищах;

- створення стереотипу меншовартості українського продукту;
- тематична обмеженість.

Проблема

становлення національної ідентичності актуалізоване реальним суспільно-політичним контекстом, активно піднімається в Україні з 1999 року в дослідженнях з етнопсихології та етнодержавознавства. У них національна ідентичність визначається як процес ототожнення, уподібнення себе з певною нацією. В особистості з'являється суб'єктивне відчуття належності до національної спільноти, прийняття її групових норм і цінностей, саме тому формування національної ідентичності не можливе без створення культурно-мистецького середовища, сприяти розвитку якого покликане історичне кіно.

Дослідження розвитку українського історичного кіно дозволило нам виокремити його основні функції, це:

- своєрідний суспільний резонанс;
- розкриття історичної правди та справжньої суті політичних проблем;
- правдивий історичний контекст, покликаний донести до глядача цілісність і важливість будь-якої історичної події;
- можливість об'єднати людей та сформувати національну ідентичність, пробудити національну гордість і патріотизм;
- формування суспільних уявлень про минуле, завдяки силі й різноплановості свого впливу на суспільну свідомість.

Оскільки історична тематика завжди посідала помітне місце в кінематографі, художньому й документальному, у своєму дослідженні ми робимо спробу систематизувати за роками та напрямками розвиток українських історичних фільмів, так зокрема ми визначаємо:

1 етап – 1991-1995 рр., для якого притаманний повний занепад української кінематографії, його американізація та зросійщення, часткова екранізація історичних подій.

Автор статті «Українське кіно та історична пам'ять: спроби творення «нової старої» реальності» Олександр Грищенко висловлює подібну думку: «З перших років Незалежності України почало з'являтися чимало фільмів про її давню й недавню історію, переважно таких, що «усували білі плями», як-то: «Голодний 33» О. Яничука, науково-популярний фільм «Іван Мазепа» О. Скрипника, документальний цикл «Невідома Україна», художні фільми «Дорога на Січ» С. Омельчука, «Атентат» та «Нескорений» О. Янчука, «Страчені світанки» Г. Кохана, «Юденкрайз» В. Домбровського, «На

полі крові» Я. Лупія, «Богдан-Зиновій Хмельницький» М.Машенка, «Молитва за гетьмана Мазепу» Ю. Ілленка, «Залізна сотня» та «Владика Андрій» О.Яничука, телесеріали «Росколана» Б. Небієрідзе, «Пастка» О. Бійми, «Тарас Шевченко», «Заповіт» С. Клименка, «Чорна рада» М. Засєєва-Руденка та інші [10]».

2 етап – 1993-2003 рр. характеризується безідейністю, низьким фінансування українського продукту та тяжінням його до російськомовних стандартів, що призвели до утворення великої ідейної порожнечі у свідомості цілого покоління українців, результати цього культурно-мистецького занепаду ми пожинаємо сьогодні.

Ми знаходимо кілька прикладів маловідомого історичного кіно, зробленого за Указами Л. Кучми – це: двосерійний фільм про Т. Шевченка й Кирило-мефодіївців «Братство» (2005 р., С.Клименко); документальний фільм «Національна премія» (О.Бійма); два повнометражні «фільми-літописи» – «Успенський собор» та «Михайлівський Золотоверхий» (2002 р., В.Вітер); анімаційний серіал «Ліс Микита».

За «історичними» Указами В. Ющенко здійснено кільканадцять кінопроектів, зокрема: знято документальний фільм С.Буковського «Живі», документальний серіал І.Корина «Німий передзвін»; науково-пізнавальний фільм «Мор», дев'ять літописних сюжетів циклу «Голодомор-1933: Свідчать очевидці»; телефільм «Ой горе, це ж гості до мене» та інші – до 75-х роковин Голодомору; документальний фільм «Святослав Гординський. Повернення» (Т.Ткаченко), зроблений з дворічним запізненням; документальні фільми про бої Січових стрільців на горі Маківка тощо.

Усі перераховані кінострічки не були випущені в прокат, тобто не дійшли до масового глядача, а були продемонстровані на кінофестивалях, Днях українського кіно за кордоном.

Окрім цього, історичному минулому України присвячена низка документальних фільмів: багатосерійні фільми «Сад Гетсиманський» (1993) «Пастка» (1993), телесеріал «Роксолана» (1998), за мотивами повісті А.Дімарова «Ізгой» (2000), які завдяки багатосерійній версії, одні з перших стали проривом в українському кіномистецтві, адже здобули широку глядацьку аудиторію.

3 етап – 2003-2010 рр. З 2003 року, в Україні спостерігається поступове, проте впевнене, кількісне та якісне зростання вітчизняного телевізійного кіновиробництва.

За останнє десятиріччя в український кінематограф прийшло сучасне покоління кінематографістів, які внесли нову течію в історичний контекст фільмів. Це фільм О.Саніна «Мамай» (2003) та кілька фільмів про Помаранчеву революцію: її період був відображений в декількох кінострічках, зокрема: «Помаранчеве небо» (2006 р., О. Кірієнко), «Прорвемось!» (2006 р., І. Кравчишин), «Оранжевий» (2006 р., Алан Бадоев), які отримали високі нагороди не лише на закордонних фестивалях, а й мали можливість вийти у кінопрокат [10]. Такі факти говорять про значний прорив та увагу з боку держави, адже фільми, які стали доступними для широкого кола громадськості мають найбільше можливостей вплинути на світогляд, донести правдиву інформацію, формувати важливі цінності. Саме ці прояви зазначені в історичному кіно 2003-2009 років.

4 етап – 2010-2017 рр. За останнє десятиріччя в український кінематограф прийшло нове покоління кінематографістів, які внесли нову течію в історичний контекст фільмів, які отримали високі нагороди не лише на закордонних фестивалях, а й мали можливість вийти у кінопрокат.

Так, Ольга Бабак у своїй статті «Перетини американських і українських здобутків в ігровому кіно: досвід XXI століття» зазначає: «Українські фільми увібрали у себе і типові для американського суспільства ідеали демократизму, індивідуалізму, емансипації жінки тощо. Серед українських фільмів останнім часом почали з'являтися такі нетипові для українського кінематографа жанри, як хорор («Синевир», 2014, Альошенчкінів, «Шлях мерця», 2014, Г.Фоміна), гангстерський фільм («Ломбард», 2013, Л. Левицького), нуар («Плем'я», 2015, М. Слабошпицького), екшн («Вихід», 2009, І. Копилова, «Прорвемось», 2006, І.Кривчишина), трилер («Ілюзія страху», 2008, О.Кірієнка, «Таємничий острів», 2008, і «Зелена пофта», 2013, К. Козинського). Пронизаною запозиченнями з Голівуду є стрічка «Тіні незабутих предків» (2013) Л. Левицького.

З одного боку, дослідники вбачають в цьому проблему українського кінематографа, яка може призвести до певної трансформації вітчизняного кіно, віддаляючи його від національних традицій, однак з іншого боку, таке кіно необхідне Україні з міркувань придбання досвіду, збагачення кінорепертуару на основі взаємодоповнюваності національних культур, а при правильному поєднанні американської видовищності у кіно та глибини поетичного українського кінематографа можна створити якісний та цікавий продукт [1].

Аналіз сучасних історичних фільмів з точки зору їх впливу на формування національної самосвідомості та збереження історичної пам'яті [20] ми розпочали з фільму «Хайтарма», що перекладається, як повернення. Це фільм про жакливу депортацію кримсько-татарського народу. Автор сподівався, що він знайде в собі сили, повернеться на Батьківщину, та знову почне жити зі своєю культурою, традиціями та звичаям. Поєднання емоцій з фактами – це найкращий засіб впливу на свідомість глядача [17; 18].

Другою кінострічкою, яку ми обрали для розгляду, став український історичний драматичний фільм «Поводир». Він знятий на основі реальних подій, які відбулися 1930 року. У кінці цього року відбувся з'їзд народних співців. Після його закінчення людей було посаджено у вагони та вивезено за межі міста. Там їх розстріляли, а потім закидали вапном [15].

Наступний фільм, «Незламна». У ньому зображено події 1937-1957 років, а саме життя дівчини, яка захищала свій край. Вона була настільки сильною і фізично, і духовно, що стала найкращим снайпером Радянського союзу та шанованою людиною серед воїнів, генералів, майорів і навіть закордоном, в США. Фільм набув небувалого розголосу та критики [13].

Історико-драматичний фільм «Жива» було знято за реальними подіями 1950-х років. Головною героїнею є Анна Попович, яка жила у час війни, та, тікаючи від переслідувань МГБ, прийшла боротися у табір УПА. Назва фільму характеризує головну героїню, яка не загинула після того, як в неї стріляли та кидали гранати. Це спонукає людей не здаватися, як це робила Ганна, та з гордістю переносити усі випробування життя [11].

Цікавим історичним фільмом є «Століття Якова». Це перший україномовний міні-серіал, який складається з 4 серій та розповідає новітню історію України, за однойменним романом Володимира Лиса, у якому зображено жорстокі реалії 20 століття [16].

Також ми розглянули у ракурсі історичних фільм «Червоний», за однойменним романом Андрія Кокотюхи. Страшні події 1947 року постають у кривавому світлі правди, особливо показано життя двох чоловіків: воїна УПА та українця, які мусять пройти зраду, вогонь, біль, прагнуть вирватись на волю та піднімають перше повстання у таборі [14; 19].

Отже, ми вважаємо, що ці фільми покликані посилити національну ідею. Визначити наявність впливу українського

історичного кіно на сучасного глядача допомогло проведене нами соціологічне опитування.

1. На перше запитання: «Чи вважаєте ви, що український кінематограф сьогодні розвивається?» переважна більшість респондентів різного віку, а це 58% відповіли так, тобто українське кіно розвивається.

2. На друге запитання: «Які з перерахованих внизу українських фільмів ви бачили?» найбільша частина людей 51% дивилися «Поводиря», ще одним фільмом, який має трохи меншу кількість переглядів є «Незламна», тобто кінострічки, які мали найкращу рекламу (додаток А).

3. 40% опитаних визнали фільм «Незламна» найкращим, на другому місці стоїть фільм «Поводир», який обрали 34% респондентів (додаток А).

4. Четверте запитання: «Які ще українські фільми вам сподобались?» викликало широкий спектр відповідей. Більшість учнів дивиться сучасні фільми, а саме: «Вій», «Слуга народу», «Тіні забутих предків», «Тарас Бульба», «Гіркі жнива», «Роксолана». Люди старшого віку цікавляться старими історичними фільмами, сучасними українськими драмами, мелодрамами та іншими, наприклад: «Роксолана», «Вогнем і мечем», «Кохана вчителька», «Тарас Бульба», «Гніздо горлиці», «Вій» (додаток Б). Отже, більша частина респондентів не цікавиться саме сучасними історичними фільмами.

5. На запитання: «Хто з українських акторів є для вас взірцем?» думки учнів часто збігались, адже більшість вважали Володимира Зеленського визначним українським актором. Також взірцем для дорослих респондентів є Ольга Сумська. Натомість молодь краще знає визначних українських акторів та визначили найкращими Богдана Ступку та Ахтема Сеїтаблаєва.

6. На запитання «Чи вважаєте ви, що кіно є засобом соціального впливу?» «Так» – відповіло 77% опитаних, «ні» – 12%, «можливо» – 11%. Отже, 77% відсотків респондентів вважає кіно засобом соціального впливу(Додаток В).

7. На сьоме запитання «Яких українських режисерів ви знаєте?» більшість респондентів обрали Богдана Ступку. Також значну кількість голосів мали: Олександр Довженко, Сергій Параджанов та Лесь Курбас. Отже, люди добре знають українських режисерів.

8. На восьме запитання: «Які жанри фільмів ви хотіли б, щоб знімали українські режисери?» ми отримали широкий спектр відповідей. Більшість респондентів прагне, щоб знімали комедії. Друге місце займають фантастичні та військові фільми, відповідно для молодшої та старшої вікових категорій. Також у старшій віковій категорії відмітили військові та історичні фільми, а у молодшій – жахи.

Проаналізувавши 6 найкращих, за відгуками, кінострічок, які вийшли у світ за останнє п'ятиріччя, ми можемо зробити висновок, що історична складова у них є надзвичайно посиленою. Щодо формування національної ідентичності та морально-етичних норм у перерахованих фільмах, то варто зазначити, що на ці факти великий вплив мають події, які відбуваються в історії України сьогодні. Тому українське сучасне кіномистецтво, як ніколи, має виконувати свою основну функцію і розвиватися, щоб нарешті стати мистецтвом з «українським обличчям».

Отже, розвиток культури – це ключ до вирішення якщо не всіх, то майже всіх проблем будь-якого суспільства, адже чим більше розвинена особистість зокрема, тим більше розвинене суспільство в цілому. Тому сучасний кінематограф, його стрімкий розвиток та «українське обличчя» – універсальний засіб для підвищення рівня культури окремо взятого громадянина, формування національної ідентичності та самосвідомості молодого покоління.

Список використаних джерел та літератури:

1. Бабак О. Перетини американських і українських здобутків в ігровому кіно: досвід XXI століття [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.mari.kiev.ua/Tezy_Mistectvo_molodyh_2016.pdf. – Назва з титул. екрану.

2. Винничук Ю. Серіал за наші гроші [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zbruc.eu/node/56846>. – Назва з титул. екрану.

3. Грищенко О. Українське кіно та історична пам'ять: спроби творення «нової старої» реальності [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.mari.kiev.ua/Tezy_Mistectvo_molodyh_2016.pdf. – Назва з титул. екрану.

4. Драма «Століття Якова» успішно пройшла на 1+1 і спричинила дискусію у суспільстві [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://1plus1.ua/stolitta-yakova/novyny/drama-stolitta-akova-uspisno-projsla-na-11-i-spricinila-diskusiu-u-suspilstvi>. – Назва з титул. екрану.

5. Євдокимова Н. «Червоний» – фільм, за який не соромно [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://detector.media/blogs/article/129308/2017-08-28-chervonii-film-za-yakii-ne-soromno>. – Назва з титул. екрану.

6. Європейська та українська культура в картинах. За ред. І.З. Цехмістро, В.І. Штанько, В.С. Старовойт, В.М. Леонтьєвої. – Київ, 2003.

7. Жива [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%96%D0%B8%D0%B2%D0%B0_\(%D1%84%D1%96%D0%BB%D1%8C%D0%BC\)](https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%96%D0%B8%D0%B2%D0%B0_(%D1%84%D1%96%D0%BB%D1%8C%D0%BC)). – Назва з титул. екрану.

8. Ілляшенко В. Історія українського кіномистецтва. – Київ : Вік, 2004. – 412 с.

9. Кіно як вид мистецтва та його розвиток в Україні [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://e-works.com.ua/work/5233_Kino_yak_vid_mistectva_ta_iogo_rozvitok_v_Ukraini.html. – Назва з титул. екрану.

10. Кіномистецтво як складова художньої культури [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://allreferat.com.ua/uk/teatr_regusyra_aktorska_maysternist/referat/4153. – Назва з титул. екрану.

11. Макаєва О. «Жива» не ожила [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://cineast.com.ua/review/792>. – Назва з титул. екрану.

12. https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%9D%D0%B0%D1%86%D1%96%D0%BE%D0%BD%D0%B0%D0%BB%D1%8C%D0%BD%D0%B0_%D1%96%D0%B4%D0%B5%D0%BD%D1%82%D0%B8%D1%87%D0%BD%D1%96%D1%81%D1%82%D1%8C. – Назва з титул. екрану.

13. Незламна [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%9D%D0%B5%D0%B7%D0%BB%D0%B0%D0%BC%D0%BD%D0%B0>. – Назва з титул. екрану.

14. Побережний В. Огляд українського фільму «Червоний» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://pingvin.pro/movies/movies-reviews/chervonyj.html>. – Назва з титул. екрану.

15. Приходько С. Поводир або_Квіти_мають_очі [Електронний ресурс]. – Режим доступу: archive.is/nvkQC. – Назва з титул. екрану.

16. «Століття Якова» Володимира Лиса стане історичним фільмом [Електронний ресурс]. – Режим доступу:

<http://lovelylife.in.ua/tvorchist/literatura/stolittya-yakova-volodymyra-lysa-stane-istorychnym-filmom.html>. – Назва з титул. екрану.

17. Фільм. Фільм. Фільм Хайтарма [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://evgenikadrama.wordpress.com/2013/12/29/%D1%80%D0%B5%D1%86%D0%B5%D0%BD%D0%B7%D0%B8%D1%8F-%D0%BD%D0%B0-%D1%84%D0%B8%D0%BB%D1%8C%D0%BC-%D1%85%D0%B0%D0%B9%D1%82%D0%B0%D1%80%D0%BC%D0%B0>. – Назва з титул. екрану.

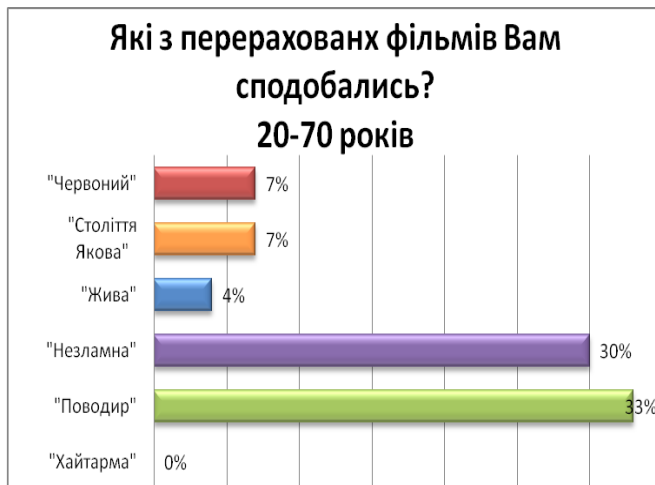
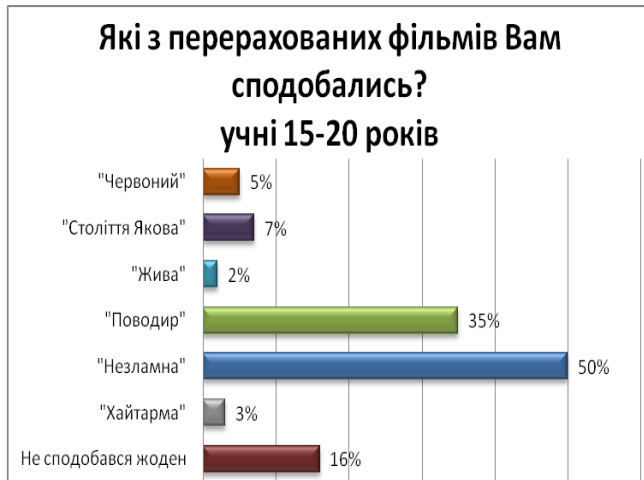
18. «Хайтарма»: первый крымско-татарский фильм о депортации 1944 года [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://urokiistorii.ru/article/51874>. – Назва з титул. екрану.

19. «Червоний». Все про український історичний бойовик, який варто подивитись [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://espresso.tv/news/2017/08/22/film_quotchervonyyquot_vykhodyt_v_prokat. – Назва з титул. екрану.

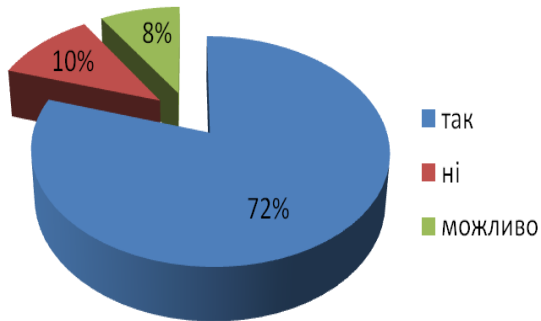
20. 6 українських історичних фільмів, якими можна пишатися [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.hroniky.com/.../9592-6-ukrainskykh-istorychnykh-fil. – Назва з титул. екрану.

Додаток А

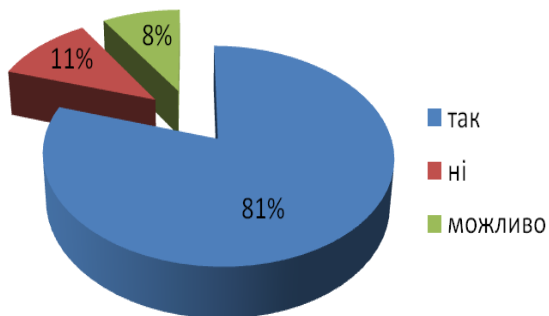

Чи вважаєте Ви, що кіно є засобом
соціального впливу?
учні 15-20 років

Чи вважаєте Ви, що кіно є засобом
соціального впливу?
20-70 років

А. М. Трембіцький,
кандидат історичних наук,
старший науковий співробітник
(м. Хмельницький)

ДО СПРАВИ УДЕРЖАВЛЕННЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

*«Пошана рідної мови – найперша ознака культури людини»
(Володимир Жила)*

«Мова – найміцніший кордон, який формує націю та захищає державу, її національний інтерес». І, зважаючи на те, що незалежна Україна є «державою національного типу, тобто націєутворююче суспільство на чолі з українцями формує нашу державу», саме тому на першому місці шкали національних цінностей «стоїть мова – те, що нас ідентифікує як членів однієї нації» [2].

Президент України своїм Указом «Про заходи з відзначення 100-річчя подій Української революції 1917–1921 років» № 17/2016 від 22.01.2016 р. постановив, що з «метою вшанування традицій боротьби за незалежність і соборність України та військової звитяги захисників рідної землі, творців національної державності, тисячолітньої історії державотворення нашого народу, визнання історичного значення подій, пов'язаних із визвольною боротьбою початку XX століття та утвердженням української державності у формі Української Народної Республіки, Української Держави і Західноукраїнської Народної Республіки, їх значення для відновлення Україною незалежності у 1991 році, утвердження історичної єдності земель, консолідації суспільства, зміцнення міжнародного авторитету України та у зв'язку зі 100-річчям подій Української революції 1917–1921 років», «проголосити 2017 рік Роком Української революції 1917–1921 років. Визначити вшанування подій та видатних учасників Української революції 1917–1921 років одним із пріоритетів діяльності органів державної влади на 2017–2021 роки» [10].

Кабінету Міністрів України на виконання Указу Президента України своїм розпорядженням № 777-р від 26.10.2016 р. затвердив «План заходів з відзначення 100-річчя подій Української революції 1917–1921 років та вшанування пам'яті її учасників на період до 2021 року», де йдеться щодо проведення урочистих державних заходів із нагоди таких важливих 100-річних ювілеїв, як: «початку

Української революції та створення Української Центральної Ради»; «формування Першого українського полку імені Богдана Хмельницького та початку створення українського національного війська»; «створення Генерального Секретаріату Української Центральної Ради, першого українського уряду»; «проголошення Української Народної Республіки»; «проголошення незалежності Української Народної Республіки»; «бою під Крутами»; «затвердження Тризуба державним гербом Української Народної Республіки»; «звільнення Криму від більшовиків»; «створення Українського військово-морського флоту»; «Листопадового зриву», українського повстання у Львові, внаслідок якого проголошено Західноукраїнську Народну Республіку»; «заснування Української академії наук»; «проголошення Акта злуки Української Народної Республіки і Західноукраїнської Народної Республіки»; «Першого зимового походу Армії УНР»; «Другого зимового походу Армії УНР та 100-ті роковини розстрілу вояків Армії УНР біля с. Базар Житомирської області» [6]. Однак, на нашу думку, в цьому переліку дуже важливих для всіх українців дат, відсутня дата ще одного надважливого ювілею, а саме 100-річчя удержавлення легітимним урядом України української мови, тобто прийняття 1 січня 1919 року Радою Народних Міністрів «Закону про державну мову в Українській Народній Республіці». Ось його повний текст: «Державною мовою в Українській Народній Республіці вважається українська мова. Через те вона обов'язкова для вжитку в армії, флоті і всіх урядових та загальних громадських публічно-правних установах. Приватним особам дозволяється звертатися до цих установ на їх мові. Підписи: Голова Ради Народних Міністрів – В. Чехівський, в. об. Секретаря – Сніжко» [3]. Напевне державні мужі забули, що без мови немає нації, а без нації немає держави.

Відомий український славіст, мовознавець, науковий і громадський діяч, літературознавець, фольклорист, президент УВАН, Ярослав-Богдан Антонович Рудницький (*1910 – †1995), пише, що в зв'язку з прийняттям Закону Української Радянської Соціалістичної Республіки «Про мови в Українській РСР» (1989) [9], 1989 рік було «проголошено Роком української мови й українська спільнота у вільному світі прийняла це проголошення як певний моральний тиск у справі збереження рідної мови», «як новий поштовх у боротьбі за «удержавлення» української мови в Україні». Проте це, на його думку, було лише намаганням тодішньої радянської влади привернути увагу громадськості до статусу державної мови.

Адже комуністична влада тривалий час зумисно приховувала від своїх громадян те, що українська мова набула статусу державної мови не в 1989 р., а «внаслідок закону Директорії Української Народної Республіки з дня 1 січня 1919 р. в мовних справах». Сам Ярослав Рудницький прикладав багато зусиль до справи удержавлення української мови, зокрема, в своїх виступах і доповідях завжди цитував текст закону УНР від 1 січня 1919 р., підкреслюючи, що удержавлення української мови зробив тогочасний легітимний уряд України. Він завжди наголошував на тому, що удержавлення української мови 1 січня 1919 р. є незаперечним фактом, і що це «перший правний документ у справах мови в Україні й – що найважливіше – він надавав, українській мові державний статус, чого вона не мала перед тим». Іншими словами, українську мову було «удержавлено» майже сто років тому у вільній Україні і при цьому варто наголосити, що «закону Директорії УНР з 1 січня 1919 р. ніколи не скасовано якимсь іншим мовним законом». Хоча радянська влада робила все, щоб «Акт Директорії УНР у справі вдержання української мови» пішов у забуття, про нього навіть не часто згадували в своїх виступах й літератори і культурно-політичні діячі української діаспори [14, с. 2].

На нашу думку, зважаючи на те, що в незалежній Україні проблема існування української мови як державної знову впливає на перший план, варто згадати «Закон про державну мову в Українській Народній Республіці», який зобов'язує нас, сучасних українців, визнати його за історично-моральний і політично-правний національний дороговказ й нав'язати його до історичних позитивів новішого минулого вільної України. Цей нормативно-правний акт Української Народної Республіки про визнання української мови державною мовою України й досі є «твердою основою для всіх минулих, сьогочасних і майбутніх індивідуальних і колективних зусиль» [14, с. 2] за удержавлення рідної мови, тобто надання їй статусу дійсно державної мови, який вона мала за часів Української Народної Республіки.

І, як зауважує Ярослав Рудницький, Уряд УНР в екзилі, маючи на увазі здобутки українського народу на власній території в часах самостійного національного життя, в т. ч. й мовний закон із 1 січня 1919 р., послідовно притримувався «удержавленого статусу» української мови як у внутрішній політиці так і на зовнішньому форумі, тобто всі справи полагоджував українською мовою [14, с. 2]. Зокрема, українською мовою «опрацьовано «Тимчасовий закон...»,

нею редаговано внутрішньо-українські листи, заяви, звернення, заклики й т. п., цією мовою редаговані офіціози, чи півофіціози ДЦ УНР, нею видаються книжки, газети й бюлетені для внутрішнього вжитку». Одним словом, – наголошує Я. Рудницький, – всі органи ДЦ УНР у екзилі притримувалися мовного закону з 1919 р., хоча й діяли поза українською територією [14, с.8].

В. Балаян у статті «Не грайтеся з мовою!» (*Нью-Йорк*, 1998), звертаючись до усіх, «кому справді дорога рідна мова» і хто є «небайдужим до долі української мови», зауважує, що українська мова досить засмічується чужими словами і, «найдивовижнішим є те, що цей процес ніким не контролюється і тому набуває характеру стихійного лиха. Будь-хто, як в розмовній мові, так і при рекламуванні, використовує різні, насамперед англійські, слова та вислови, нібито в українській мові не можна знайти рівноцінних». Саме цим, на його думку, пояснюється те, що сотні «чужоземних слів знайшли затишний притулок в українській мові». І, на жаль, «велику старанність у використанні таких слів виявляють деякі безвідповідальні політики, ділові люди та журналісти. Коли слухаєш чи читаєш їх, то мимоволі складається враження, що вони це роблять спеціально для того, щоб продемонструвати глибокодунність та надати ваги своїм судженням. Але подібне, принижує національну гідність українців, а бездумне захоплення чужомовністю, тим більше в галузі мови, загрожує серйозними наслідками». «Не можна забувати, – зауважує далі В. Балаян, – що мова – це живий організм, і будь-яка національна мова може нормально розвиватися тільки на власному ґрунті. Надмірне насичення мови іншомовними словами може привести до порушення рівноваги у мовній будові, в результаті чого мова може втратити свою самобутність і неповторну чарівність. Саме так сталося з багатьма мовами світу, які спочатку розчинилися в іншомовних словах, а потім і зовсім зникли. Недарма ж кажуть, що мова – це душа народу, нема мови – нема й народу». Посилання новоявлених українських політиків на те, що Україна, – це європейська країна, і тому «сприйняття західних зразків мовлення є частиною цієї прозахідної політики, не витримує ніякої критики» Таку їхню політику, яка приводить до втрати національних цінностей, не можна вважати далекоглядною. Саме тому, українським політикам варто нагадати слова колишнього генерального директора ЮНЕСКО Федеріко Майєра, який 17 листопада 1997 р. у своєму інтерв'ю для українського телебачення на запитання кореспондента про місце України в спілці європейських держав відповів: «Українці повинні

залишатися українцями, тобто вони повинні зберегти свої національні риси, культуру та мову». Слідуючи його словам, українці могли б навчитися берегти свою національну культуру і чистоту рідної мови, аж ні – сліпо копіюємо все прозахідне, не задумуючись над тим, що «збитки, які ми допускаємо в нашому духовому житті, і зокрема в мовній культурі, своїми масштабами і наслідками можна лише порівняти з тим нечуваним грабіжництвом», що відбувається «в галузі матеріального виробництва, фінансів і кредитної системи» [1].

На жаль, за майже 27 років незалежності в Україні так і «не створено чіткої етнонаціональної політичної концепції, чіткої концепції мовної політики. Як наслідок, питання мови та міжетнічних відносин набувають політичного забарвлення, їх систематично використовують у спекулятивно-агітаційних цілях і перетворюють на фактор дестабілізації політичної ситуації» [2].

Так, ст. 10 «Державною мовою в Україні є українська мова» Конституції України визначає, що «Держава забезпечує всебічний розвиток і функціонування української мови в усіх сферах суспільного життя на всій території України. В Україні гарантується вільний розвиток, використання і захист російської, інших мов національних меншин України. Держава сприяє вивченню мов міжнародного спілкування. Застосування мов в Україні гарантується Конституцією України та визначається законом» [4]. Однак із цим не погодилися народні депутати України і звернулися з конституційними поданнями до Конституційного Суду України про офіційне тлумачення положень ст. 10 Конституції України щодо обов'язковості застосування державної мови органами державної влади, органами місцевого самоврядування, їх посадовими особами, а також використання її у навчальному процесі в навчальних закладах України. Розглянувши це конституційне подання (*Справа про застосування української мови № 1-6/99 від 14.12.1999 р.*) Конституційний Суд України наголосив, що під державною (офіційною) мовою розуміється мова, якій державою надано правовий статус обов'язкового засобу спілкування у публічних сферах суспільного життя. Публічними сферами, в яких застосовується державна мова, охоплюються насамперед сфери здійснення повноважень органами законодавчої, виконавчої та судової влади, іншими державними органами та органами місцевого самоврядування (мова роботи, актів, діловодства і документації, мова взаємовідносин цих органів тощо). Конституційний Суд України також встановив, що питання про застосування української мови та інших мов у

навчальному процесі в державних навчальних закладах України законодавчо визначене Законом України «Про освіту» (2017) (ст. 7 «Мова освіти») та Законом України «Про загальну середню освіту» (1999) (ст. 7 «Мова навчання і виховання у закладах загальної середньої освіти») і встановлено, що «Мовою освітнього процесу в закладах освіти є державна мова» [13].

Водночас ст. 20 «Мова освіти» Закону України «Про засади державної мовної політики» (2012) визначає: «Вільний вибір мови навчання є невід’ємним правом громадян України, яке реалізується в рамках цього Закону, за умови обов’язкового вивчення державної мови в обсязі, достатньому для інтеграції в українське суспільство. Громадянам України гарантується право отримання освіти державною мовою і регіональними мовами або мовами меншин. Це право забезпечується через мережу дошкільних дитячих установ, загальних середніх, позашкільних, професійно-технічних і вищих державних і комунальних навчальних закладів з українською або іншими мовами навчання, яка створюється відповідно до потреб громадян згідно із законодавством України про освіту» [9].

Крім того, Конституційний Суд України в своєму офіційному тлумаченні зауважив, що відповідно до Конституції України володіння українською мовою є однією з обов’язкових умов для зайняття відповідних посад, так «Президентом України може бути обраний громадянин України, який володіє державною мовою» (ст. 103), «На посаду судді може бути призначений громадянин України, який володіє державною мовою» (ст. 127), «Суддею Конституційного Суду України може бути громадянин України, який володіє державною мовою» (ст. 148) [4].

В рішенні Конституційного Суду України йдеться й про те, що положення Конституції України зобов’язують усіх громадян застосовувати державну – українську мову як мову офіційного спілкування посадових і службових осіб при виконанні ними службових обов’язків, в роботі і в діловодстві органів державної влади, представницького та органів місцевого самоврядування, а також у навчальному процесі в державних і комунальних навчальних закладах України. Тому положення ч. 1 ст. 10 Конституції України, за яким «державною мовою в Україні є українська мова», треба розуміти так, що українська мова як державна є обов’язковим засобом спілкування на всій території України при здійсненні повноважень органами державної влади та органами місцевого самоврядування (мова актів, роботи, діловодства, документації тощо), а також в інших

публічних сферах суспільного життя, які визначаються законом. Крім того, виходячи з положень ст. 10 Конституції України та законів України щодо гарантування застосування мов в Україні у навчальному процесі, мовою навчання в дошкільних, загальних середніх, професійно-технічних та вищих державних і комунальних навчальних закладах України є українська мова. І це рішення Конституційного Суду України є обов'язковим до виконання на території України, остаточною і не може бути оскарженим [13].

Стаття 2 «Місце проведення та мова ведення засідань Верховної Ради» Закону України «Про Регламент Верховної Ради України» (2010) встановлює принцип ведення роботи парламенту саме державною мовою: «Мова ведення засідань Верховної Ради України визначається ст. 9 Закону України «Про засади державної мовної політики» [12]. При цьому в ст. 9 «Мова ведення засідань Верховної Ради України» Закону України «Про засади державної мовної політики» (2012) визначено, що «Засідання Верховної Ради України, її комітетів і комісій ведуться державною мовою. Промовець може виступати іншою мовою. Переклад його виступу на державну мову, у разі необхідності, забезпечує Апарат Верховної Ради України. Проекти законів, інших нормативних актів вносяться на розгляд Верховної Ради України державною мовою» [9].

Прийнятий 10 грудня 2015 р. Закон України «Про державну службу», зокрема його ст. 2 «Визначення термінів» визначає, що «державна мова – українська мова, якій Конституцією України надано статус мови офіційного спілкування посадових осіб державних органів та органів місцевого самоврядування під час виконання посадових обов'язків, а також мови діловодства і документації цих органів та посадових осіб». Ст. 4 «Принципи державної служби» цього ж Закону визначає, що державна служба здійснюється з дотриманням принципу «професіоналізму – компетентне, об'єктивне і неупереджене виконання посадових обов'язків, постійне підвищення державним службовцем рівня своєї професійної компетентності, вільне володіння державною мовою і, за потреби, регіональною мовою або мовою національних меншин, визначеною відповідно до закону». А ст. 8 «Основні обов'язки державного службовця» Закону встановлює, що державний службовець зобов'язаний «обов'язково використовувати державну мову під час виконання своїх посадових обов'язків, не допускати дискримінацію державної мови і протидіяти можливим спробам її дискримінації» [7].

Але всі ці положення Конституції, Законів України «Про Регламент Верховної Ради України» (2010), «Про засади державної мовної політики» (2012), «Про державну службу» (2015), як свідчить дійсність, є обов'язковими лише для громадян України, а не народних депутатів України. Так, 9 лютого 2018 р. під час ранкового пленарного засідання Верховної Ради колишній представник «Партії регіонів» і чинний «опоблоківець» С. Матвієнков (до речі, один із тих, хто голосував за диктаторські закони 16 січня 2014 р.), ігноруючи під час години запитань до Уряду чинне законодавство України, не бажав, звертаючись до прем'єр-міністра В. Гройсмана, переходити на українську, зауваживши при цьому, що він «представник міста Маріуполь» і тому буде ставити питання очільнику Кабміну лише російською мовою. Він навіть не зважав на те, що його «перепиняли колеги з інших фракцій» та віце-спікер парламенту І. Геращенко, які пропонували йому спілкуватися в залі Верховної Ради українською мовою. За відмову спілкуватися, як це визначено ст. 9 «Мова ведення засідань Верховної Ради України» Закону України «Про засади державної мовної політики» (2012), державною мовою, йому вимкнули мікрофон. У ситуацію втрутився прем'єр-міністр В. Гройсман: «Давайте не розділяти сторони, хто та як говорить. Хтось говорить так, хтось інакше. Наша рідна мова – українська, за яку ми маємо боротися, відстоювати. Нове молоде покоління говорить українською мовою, за яку ми боремось і будемо боротися далі. Не піддаваймося на провокації, говоримо нашою рідною українською мовою – вона прекрасна!» [5].

В той же день, 9 лютого 2018 р., Президенти України Леонід Кравчук (1991–1994 рр.), Леонід Кучма (1994–2005 рр.) та Віктор Ющенко (2005–2010 рр.) звернулися до чинного Президента України Петра Порошенка з проханням оголосити 2018 рік – Роком утвердження державної мови. Президенти підкреслили, що в «умовах гібридної агресії проти нашої держави, загрози порушення цілісності її території надзвичайно важливим об'єднуючим фактором протидії цьому є утвердження державної мови в усіх сферах суспільного життя на всій території України». На їхню думку, це «зміцнить фундамент української державності у такий буремний час нашої історії, сприятиме консолідації суспільства та покаже закордонним партнерам нашу твердість та впевненість у власних ідеалах» [15].

І в той же день, 9 лютого 2018 р., у реєстрі електронних петицій на офіційному сайті Президента України з'явилася петиція в якій українці закликали його «своїм указом заборонити обов'язкове

вивчення російської мови у загальноосвітніх школах країни та у всіх інших навчальних закладах», а «російську мову вивчати факультативом за власним бажанням студента (курсанта)». Багато українців підтримало таку ініціативу: «Повністю підтримую, бо в Росії ніхто не викладає українською. Приїхав, будь добрий, вчи державну, і тримайся тих правил які прописано державою, в себе в хаті хоч гагаузькою»; «У школах давно час, у всіх навчальних закладах, ЗМІ. Так вся країна і перейде потихеньку на українську мову!»; «Заборонити російську – гарна ідея. Ще її треба суворо заборонити в держустановах» [15].

«Українська мова, – зауважує В. Балаян, – одна з найбагатших у світі та найбільш культурних мов світу. Її словниковий фонд спроможний висловити найскладніші поняття і найтонші пориви душі». Багато вчених захоплюючись красою та милозвучністю української мови, зауважують, що її мелодійні слова й вислови, «будь ласка», «ласкаво просимо», «серденько», «зіронько», «чудово», «дружина»..., «дуже точно передають душу українського народу». Адже мова – це своєрідний національний символ, і святий обов'язок кожного громадянина з повагою ставитися до цього символу. Але вона не просто символ, а дихання народу, сам народ, оскільки ніщо так не зміцнює націю, як мова. Її роль в житті країни, держави – рятівна. Не дарма ж поляки говорять: «Мова врятувала Польщу» [1]. Можливо нам українцям варто задуматися над досвідом поляків, щодо утвердження української мови як державної мови.

Таким чином, ухвалений 1 січня 1919 р. Радою Народних Міністрів «Закон про державну мову в Українській Народній Республіці», який вперше в українській історії встановив, що «Державною мовою в Українській Народній Республіці вважається українська мова. Через те вона обов'язкова для вжитку в армії, флоті й всіх урядових та загальних громадських публічноправних установах», «був і буде наріжним каменем для національного й міжнародного престижу української мови» [14, с.8]. Тому, на нашу думку, українське національно свідоме громадянство має обов'язково провести урочисті державні заходи з нагоди 100-річчя удержавлення української мови, тобто 100-річчя прийняття Радою Народних Міністрів «Закон про державну мову в Українській Народній Республіці». І при цьому кожен громадянин України повинен власним прикладом показувати свою любов до української мови.

Закон про державну мову в Українській Народній Республіці

Ухвалений Радою Народних Міністрів 1 січня 1919 року

1. Державною мовою в Українській Народній Республіці вважається українська мова. Через те вона обов'язкова для вжитку в армії, флоті й всіх урядових та загальних громадських публічноправних установах.

2. Приватним особам дозволяється звертатися до цих установ на їх мові.

Голова Ради Народніх Міністрів В. Чеховський

В. об. Державного Секретаря Сніжко.

Список використаних джерел та літератури:

1. Балаян В. Не грайтеся з мовою! / Вазген Балаян // Свобода (Нью-Йорк). – 1998. – Ч. 119. – 24 черв. – С. 2.

2. Безотосний М. Без мови немає нації, а без нації – держави [Електронний ресурс] / М. Безотосний. – Режим доступу: <http://dspace.pnpu.edu.ua/handle/123456789/1950>. – Назва з титул. екрану.

3. Закон про державну мову в Українській Народній Республіці. Ухвалений Радою Народних Міністрів 1 січня 1919 року. ЦДАВО України, ф. 2208, оп. 2, спр. 2, арк. 2 зв. Друкований примірник [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://constituanta.blogspot.com/2012/08/1919_28.html. – Назва з титул. екрану.

4. Конституція України від 28.06.1996 р. із змінами від 02.06.2016 р. // Відомості Верховної Ради України (далі – ВВР), 1996, № 30, ст. 141.

5. «Опоблоківець» не захотів спілкуватися українською у Раді: виник скандал [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://24tv.ua/opoblokivets_ne_zahotiv_spilkuvatisya_ukrayinskoju_u_ra_di_vinik_skand. – Назва з титул. екрану.

6. План заходів з відзначення 100-річчя подій Української революції 1917-1921 років та вшанування пам'яті її учасників на період до 2021 року. Розпорядження Кабінету Міністрів України № 777-р від 26.10.2016 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/777-2016-%D1%80>. – Назва з титул. екрану.

7. Про державну службу. Закон України від 10.12.2015 р. із змінами від 19.12.2017 р. // ВВР, 2016, № 4, ст. 43.

8. Про загальну середню освіту. Закон України від 13.05.1999 рр. із змінами від 05.09.2017 р. // ВВР, 1999, № 28, ст. 230.

9. Про засади державної мовної політики. Закон України від 03.07.2012 р. із змінами від 16.06.2016 р. // ВВР, 2013, № 23, ст. 218.

10. Про заходи з відзначення 100-річчя подій Української революції 1917-1921 років. Указ Президента України № 17/2016 від 22.01.2016 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.president.gov.ua/documents/172016-19736>. – Назва з титул. екрану.

11. Про освіту. Закон України від 05.09.2017 р. // ВВР, 2017, № 38-39, ст. 380.

12. Про Регламент Верховної Ради України. Закон України від 10.02.2010 р. із змінами від 13.07.2017 р. // ВВР, 2010, № 14-15, № 16-17, ст. 133.

13. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційними поданнями 51 народного депутата України про офіційне тлумачення положень статті 10 Конституції України щодо застосування державної мови органами державної влади, органами місцевого самоврядування та використання її у навчальному процесі в навчальних закладах України (справа про застосування української мови). Справа № 1-6/99 від 14.12.1999 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/v010p710-99/para54#p54>. – Назва з титул. екрану.

14. Рудницький Я. До справи удержавлення української мови / Ярослав Рудницький // Свобода (Нью-Йорк). – 1989. – Ч. 43. – 8 берез. – С. 2, 8.

15. Троє президентів просять чинного Главу держави оголосити 2018-ий Роком державної мови [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.unn.com.ua/uk/news/1714332-troye-prezidentiv-prosyat-chinnogo-glavu-derzhavi-ogolositi-2018-iy-rokom-derzhavnouyi-movi>. – Назва з титул. екрану.

16. Українці попросили Порошенка заборонити російську мову в навчальних закладах [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://24tv.ua/ukrayintsi_poprosili_poroshenka_zaboroniti_rosiysku_movu_v_navchalnih_zakladah_n924335. – Назва з титул. екрану.

К. О. Данчук,
студентка
В. В. Олійник,
кандидат педагогічних наук, доцент
(м. Хмельницький)

ОРГАНІЗАЦІЯ ТА ПРОВЕДЕННЯ ШЕВЧЕНКІВСЬКОГО СВЯТА В ХМЕЛЬНИЦЬКОМУ ІНСТИТУТІ МАУП

У Хмельницькому інституті МАУП освітній процес ґрунтується на національному, гуманістичному принципах. Головною метою національного виховання є передача молодому поколінню багатой духовної культури народу, його національної ментальності, формування особистісних рис громадянина України, які передбачають національну самосвідомість, розвинену духовність, моральну, художньо-естетичну, правову, трудову, фізичну, екологічну культуру, розвиток індивідуальних здібностей і талантів.

Виховання національної самосвідомості передбачає усвідомлення молоддю своєї етнічної спільності, національних цінностей (мови, території, культури), відчуття своєї причетності до розбудови національної державності.

Щороку на початку березня в Інституті проводяться Шевченківські читання. Відбувається послідовна структурна підготовка до заходу: студенти підбирають твори для декламування, вибирають вислови із творів Т. Шевченка для плакатів.

У конкурсі читців творів Т.Г. Шевченка (далі – Конкурс) беруть участь діти різних вікових категорій: учні 5-11 класів закладів загальної середньої освіти і студенти вищих навчальних закладів.

Метою Конкурсу є популяризація творчості Т. Г. Шевченка, виявлення і підтримка творчих особистостей.

Виступи учасників оцінює спеціально створене конкурсне журі, до складу якого входять письменники, освітні і театральні діячі, журналісти, вчителі, викладачі. Журі шляхом відкритого голосування виявляє переможців простою більшістю голосів.

Також визначено критерії оцінювання:

- декламаторська майстерність;
- оригінальність твору, що виконується;
- мовна та сценічна культура (артистичність, одяг).

Переможці нагороджуються дипломами, грамотами від адміністрації Хмельницького інституту МАУП.

Зауважимо, що на території Хмельницького інституту красується Алея української духовності (відкрита у 2010 році на Покрову), де серед пам'ятників українських постатей є гарний пам'ятник Т. Шевченку. У ході проведення літературних заходів, присвячених видатному генію, студенти покладають квіти до пам'ятника.

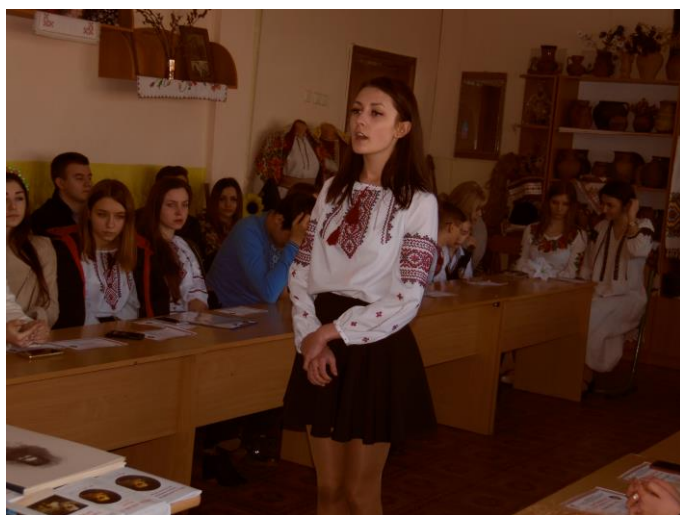

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ

Білий Леонід Григорович – директор Хмельницького інституту Міжрегіональної Академії управління персоналом, кандидат педагогічних наук, доцент (м. Хмельницький).

Блажевич Ольга Іванівна – старший викладач кафедри української мови та літератури Хмельницької гуманітарно-педагогічної академії (м. Хмельницький).

Блажевич Юрій Іванович – кандидат історичних наук, доцент, доцент кафедри суспільних дисциплін Хмельницької гуманітарно-педагогічної академії, Почесний краєзнавець України (м. Хмельницький).

Данчук Катерина Олегівна – студентка 3 курсу Хмельницького економіко-правового коледжу Міжрегіональної Академії управління персоналом (м. Хмельницький).

Дяченко Інна Олексіївна – вчитель англійської мови Сумської спеціалізованої школи I–III ступенів № 10 ім. О. Бутка, вчитель вищої категорії (м. Суми).

Калинюк Наталія Василівна – кандидат філологічних наук, вчитель вищої категорії Хмельницької спеціалізованої загальноосвітньої школи I–III ступенів № 15 імені Олександра Співачука (м. Хмельницький).

Костенко Дмитро Вікторович – вчитель англійської мови ПП «Приватний загальноосвітній навчальний заклад гімназія «Престиж», вчитель вищої категорії, доктор філософії в галузі державного управління (м. Київ).

Костенко Ірина Миколаївна – викладач інституту філології Київського національного університету імені Тараса Шевченка (м. Київ).

Кришук Ірина Василівна – викладач англійської мови кафедри фундаментальної підготовки Хмельницького інституту Міжрегіональної Академії управління персоналом (м. Хмельницький).

Кульбовський Микола Михайлович – письменник, журналіст, мистецтвознавець, краєзнавець, фольклорист, член НСЖУ, МСПУ, міської спілки «Поділля», лауреат обласної літературної премії імені Т. Шевченка (м. Хмельницький).

Матвіюк Кузьма Іванович – громадський та політичний діяч, член Центральної Ради ветеранів і обласного відділення Всеукраїнського об'єднання ветеранів, голова Ради козацьких старійшин Хмельниччини, Почесний професор МКА, Почесний громадянин міста Хмельницького (м. Хмельницький).

Никитюк Світлана Іванівна – викладач кафедри англійської мови факультету іноземної філології Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка (м. Кам'янець-Подільський).

Олійник Валентина Василівна – кандидат педагогічних наук, доцент, завідувач кафедри психології Хмельницького інституту Міжрегіональної Академії управління персоналом (м. Хмельницький).

Парандій Валентина Олександрівна – директор Хмельницького економіко-правового коледжу Міжрегіональної Академії управління персоналом, кандидат історичних наук, доцент (м. Хмельницький).

Петрушенко Ольга Олександрівна – проректор з науково-методичної роботи ПВНЗ «Хмельницький економічний університет», кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри гуманітарної підготовки та туризму (м. Хмельницький).

Савчук Людмила Олександрівна – кандидат педагогічних наук, доцент, завідувач кафедри фундаментальної підготовки Хмельницького інституту МАУП (м. Хмельницький).

Сис Юлія Валеріївна – учениця 10-Б класу гімназії № 2 м. Хмельницького, член Хмельницького територіального відділення МАН.

Томчишина Тетяна Петрівна – вчитель української мови та літератури гімназії № 2 м. Хмельницького (м. Хмельницький).

Трембіцький Анатолій Михайлович – кандидат історичних наук, старший науковий співробітник, доцент кафедри права та правоохоронної діяльності Хмельницького інституту Міжрегіональної Академії управління персоналом, член НТШ і НСКУ, Почесний краєзнавець України (м. Хмельницький).

МОЛИТВА ЗА УКРАЇНУ

Україно, молюся за Тебе,
Як за матір духовну святу,
За блакить твого вічного неба
І за ниву твою золоту.

Україно, молюся за славу,
За твою непокору століть,
За столицю твою Златоглаву,
Що по груди в каштанах стоїть.

Україно, молюся за мову,
За Божественну мову твою,
І за вроду, твою калинову,
Від якої добрішим стаю.

Україно, молюся за пам'ять
Убієнних за волю синів
І за тих, що у душах запалять
Пломінь правди, щоб край заяснів.

Україно, лише в милосерді
Час єднання синів настає.
То нічого, що ми не безсмертні,
За безсмертя молюся твоє.

Отче наш,
У Твоїм часоплині
Все минає –
Ридай не ридай.
Прости, Боже, гріхи Україні
І надалі грішити не дай.

НАУКОВЕ ВИДАННЯ

УКРАЇНСЬКА МОВА І НАЦІЯ

Збірник наукових праць

Випуск 10

З 41 Українська мова і нація : зб. наук. пр. / гол. ред. Л. Г. Білий. – Хмельницький : Вид-во Хмельниц. ін-ту МАУП, 2018. – Вип. 10. – 96 с.

За достовірність фактів, назв, посилань на літературні джерела відповідальність несуть автори. Редколегія не завжди поділяє їхні погляди.

Приватне акціонерне товариство “Вищий навчальний заклад
“Міжрегіональна Академія управління персоналом”
Свідоцтво про внесення до Державного реєстру суб’єктів
видавничої справи ДК №3262 від 26.08.2008 р.

Хмельницький інститут
імені Блаженнішого Володимира, Митрополита Київського і всієї України
29015, м. Хмельницький, проспект Миру 101А
Тел.: (0382) 71-66-15, 61-25-19
Ел. адреса: himaup@ukr.net
www.maup.km.ua

Здано в набір 22 лютого 2018 р. Підписано до друку 27 лютого 2018 р.
Формат 60х84 1/16. Гарн. Times. Ум. друк. арк. 2,4.
Друк офсетний. Папір офсетний. Тираж 200 прим.

*"Мова - це наша національна ознака,
в мові - наша культура,
сутність нашої свідомості"
(Іван Огієнко)*

